

Praktisk-metodisk tilnærming i tilrettelagte kulturtilbud

Innhold:

Tilrettelegging på musikkteknologiske premisser – del 1 (2017)

av Christian Gathe

Tilrettelegging på musikkteknologiske premisser – del 2 (2017)

av Christian Gathe

På grensen til allsang (2017)

av Line Austrud-Hjelle og Liv B. Kvinlog

Dans og teater i tilrettelagt kulturtilbud – En praktisk-metodisk innføring (2019)

av Caroline Marie Sprott

Sang og Musikk for alle – Et tilrettelagt musikktilbud for barn og unge (2019)

av Line Austrud-Hjelle

Produksjon av tilrettelagte forestillinger – del 1 Praktiske områder (2019)

av Silje K. Ask, May Bøhren og Line Austrud Hjelle

Produksjon av tilrettelagte forestillinger – del 2 Praktiske områder (2019)

av Line Austrud-Hjelle, Christian Gathe og Hilde Gulbrandsen

Produksjon av tilrettelagte forestillinger – del 3 Fra ide til forestilling (2020)

av Lars Tingelstad

Produksjon av tilrettelagte forestillinger – del 4 (2020)

av Benjamin Zahl og Mathias Eckhoff

DEL 1.

Tilrettelegging på musikkteknologiske premisser

Musikk er et universelt kommunikasjonsmiddel og alle kan delta i kommunikasjonen. Når det er sagt, er det et faktum at når man spiller i et band, jobber man som regel litt mer produktrettet enn i musikk og helsegrupper, hvor deltagelse og økt livsglede er hovedfokus.

Tekst: **CHRISTIAN GATHE**

I et samspillband er det forskjell på bare å delta og å bidra positivt for lydbildet. Dette betyr mye, ikke bare for eleven, men også for musikkuttrykket.

Jeg vil, i dette og det neste nummer av Dissimilisbladet, presentere noen enkle effekter og verktøy som spiller en viktig rolle i tilrettelegging og kvalitetsheving av band her på Dissimilis Kompetansesenter.

For å ta et eksempel; et menneske med funksjonsutfordringer har kanskje ikke forutsetninger for å spille en vanlig 6-strengs gitar. Det kan bety at man kanskje ikke kan spille gitar selv om dette har vært en drøm hele livet. I teorien kan man spille nesten hva man måtte ønske, men

da er det fort å tenke, hvordan vil dette gå utover sangen eller produktet vi jobber mot? Da er det vår oppgave som instruktører, musikere, gruppeledere og engasjerte bidragsyttere å tilrettelegge slik at elevens drøm om og da spille gitar, ikke går i grus fordi motorikken ikke tilsier dette.

I et slikt tilfelle er det et gammelt Dissimilistriks eksempelvis å ta av opp til alle, foruten én streng på gitaren. Når det kommer til deltagelse, er dette veldig kjekt og greit. Man muliggjør for eleven å delta med gitar i samspillet, men hvordan låter en helt tørr og ren gitarstreng, og hvilken plass har den i lydbildet til sangen dere nå spiller? Den låter gjerne ikke veldig bra.

Det låter tynt, skranglete og gjør egentlig ikke noe annet for lydbildet enn å være forstyrrende. Skal man da se seg fornøyd som instruktør/bandleder og ta til takke med den generelle deltagelsen? «Han sitter jo der og smiler!» Deltagelse er selvfølgelig viktig, men når det kommer til elevens rolle i lydbildet, gir dette han sannsynligvis lite. Ikke alle er lydteknikere eller proffe musikere. Så hvordan kan vi tilrettelegge slik at elevens bidrag har en reell muskalsk funksjon, og uttrykket totalt sett låter bra?

Effekter; et positivt bidrag til selvbildet

Før jeg forteller om disse verktøyene, vil jeg nevne det terapeutiske potensialet som ligger i å la elevene skape sitt eget lydbilde. Å inkludere elevene i lydbildet vil bidra til å bygge opp deres musikalske identitet.

Er det riktig at eleven skal stå der smilende å skrangle på sin ene streng, som egentlig kun bekrefter typiske fordommer? Her «på huset» så merker vi ekstrem forskjell på når elevene føler eierskap til sin deltagelse og sitt bidrag til lydbildet, enn hvis de bare står der passiv og «er med». Når deres bidrag begynner å låte bra og har en egen musikalsk funksjon, så gjør dette noe fysisk med følelsen av å spille i band. Dette gjør videre veldig mye for selvbildet, engasjementet, progresjonen og der igjen livskvaliteten. La elevene skinnede!

Nå har jeg brukt denne En-strengsgitareren som eksempel. Men disse effektene vil ha bruksområder på de fleste elementer i bandet; bass, synth, piano og vokal, ikke kun gitar. Det er heller ikke det enkleste å beskrive lyd. Derfor er det beste å sjekke ut på Youtube hvordan disse høres ut og alle mulighetene man har med de forskjellige effektene. Type effekt og innstilling på effekten er jo også veldig sjangerbasert. Det er ikke alltid like lett å vite hva alle innstillingene gjør. Men skru litt frem og tilbake og bruk ørene, låter det bra så har man gjort noe riktig!

CHRISTIAN GATHE

- Undervisningskoordinator
Dissimilis Kompetansesenter
- BA Musikkproduksjon NISS
- BSc Psychology Middlesex University

KLANG

Reverb eller Klang er en simulasjon av genuine rom av forskjellige størrelser. Et rent lydsignal vil av natur spilles ut helt tørt, men for våre ører høres det rart og unaturlig ut. Det er romklang i så og si alle rom man befinner seg i, og da å høre typ en vokal eller gitar spilles ut helt tørt gjennom en PA eller gitarramp vil låte tørt, tynt og rart. Med klangens hjelp vil lydsignalet få mer fylde, en følelse av rom og en autensitet som om det ble spilt på typ en stor arena (hvis det er den type klang som er valgt).

DELAY OG TREMOLO

Delay er en forsinkelse av signalet og har mange bruksområder. Det kan, som klang, også gi en følelse av rom, for eksempel vil det være lengre forsinkelse på en stor arena og vil gi et litt mer finpolert og stort lydbilde. Delay er ofte da brukt sammen med klang for å forsterke illusjonen av rom eller scene.

Tremolo er en automatisk gjennomgående øking og senking av volum av signalet og gir en kul fyldig pumpe effekt.

Siden man da kan stille hvor mye Delay eller Tremolo man skal ha på lydsignalet og hvor raskt hver forsinkelse/volumvariasjon kommer, kan man også forvrenge signalet til det nesten ikke låter som originalinstrumentet lenger.

Da vil det heller fremstå som et egenstående produsert element i låta som og vil bidra med å gi en følelse av «polert proff sound». Dette er også noe man må eksperimentere frem rettet mot det rette lydbildet.

DISTORTION/FUZZ

En veldig vanlig effekt å bruke på gitar eller bass! Gir en forvrengt rocka sound og er veldig fin å bruke på da typ en enstrengs gitar for å gjøre den litt mer interessant og punchy. Når man bruker disse effektene så trenger ikke eleven å kunne spille veldig komplisert. Bruker man effektene riktig, kan hvem som helst låte som verdens beste gitarist. Eksempel The Edge (gitarist i U2, spiller kjempesimpelt, men låter avansert og kjempeproft med effekter). Så hva er kulest? En tørr skranglete streng som egentlig ikke gir noe som helst til lydbildet og eleven, eller en rocka gitarsolo som høres ut som den spilles på Wembley Stadium?

Ved bruk av disse effektene vil du ikke bare få en økt kvalitet på lyden av instrumentene, men det vil gi en gjennomgående økt profesjonalitet i bandet. Du vil nesten ikke finne noen profesjonelle musikere som ikke spriter opp «sounden» sin med slike effekter. Så hvorfor skal da ikke vi gjøre det, fremfor å låte som et

skranglete garasjeband? Hadde du fjernet «krydderet» til musikerne i band generelt, så kan du regne med at selv det proffeste bandet hadde hatt det samme tynne, skranglete, anonyme uttrykket i musikken sin. Ved hjelp av dette «krydderet», vil man ikke bare oppleve en økt profesjonalitet i uttrykket, men man tilrettelegger for at elevens bidrag har en aktiv musikalsk funksjon som står på egne ben. Hvis man da i tillegg legger opp til god lyd og lytting for musikerne, vil de «føle» musikken mye mer. Dette gir en veldig god psykisk og fysisk følelse, som da igjen vil engasjere og motivere til økt kompetanse, spille glede og ikke minst livskvalitet.

Del 2 av denne artikkelen kommer i neste utgave av Dissimilisbladet. Da vil jeg vise til verktøy og instrumenter som også spiller en viktig rolle i tilrettelegging og kvalitetsheving av band. I tillegg vil jeg gå dypere inn på hvordan man kan oppnå god og balansert lyd i øvingslokalet, som videre motiverer til økt engasjement og kompetanse.

DEL 2.

Tilrettelegging på musikkteknologiske premisser

God lyd i et øvingslokale er viktig, men dessverre svært undervurdert! Det er viktig, ikke bare for at elevene skal høre seg selv, men som grunnlag for økt mestingsfølelse og motivasjon. Det er også lettere for instruktørene å jobbe kreativt med musikken og elevene dersom alle hører hverandre og det låter bra.

Tekst: **CHRISTIAN GATHE**

CHRISTIAN GATHE

- Undervisningskoordinator
Dissimilis Kompetansesenter
- BA Musikkproduksjon NISS
- BSc Psychology Middlesex University

I del 1 av denne artikkelen, som kom ut i forrige utgave av Dissimilismagasinet, skrev jeg om tilrettelegging med musikaliske effekter og elevens musikalske identitet i lydbildet. I del 2 av artikkelen vil jeg belyse et par enkle steg man kan ta for å oppnå god lyd i øvingslokalene. Jeg vil også vise til flere moderne instrumenter og verktøy som spiller en stor rolle i tilretteleggingsarbeidet vi jobber med her på Dissimilis Kompetansesenter.

Når man snakker om god lyd generelt er det ikke noe som er viktigere for dette enn «Equalizeren». Har man ikke grunnleggende musikkteknologisk erfaring er det kanskje ikke alltid like lett å vite hva

man skrur på. Som ved bruk av effekter, er det bare å prøve seg frem til det låter bra og rent. Låter det bra, har man gjort noe riktig. Dette vil gagne både lyden for det ene elementet i bandet, og for hele lydbildet og øvingsituasjonen.

EQUALIZER

Dette er vel kanskje den mest kjente effekten, og du vil finne en EQ på alle mixere. Funksjonen til en EQ er å fjerne uønskede frekvenser (grums) og fremheve tydelighet og de fine frekvensene til et element. EQ er ikke bare viktig for tydeligheten for hvert element, men er ekstremt viktig for hele lydbildet for å «gjøre plass» til de andre

elementene. Er det for eksempel for mye av noen frekvenser i rommet dere øver i grunnet dårlig EQ, vil rommet «mettes» med de spesifikke frekvensene og drepe tydeligheten til samtlige elementer i musikken. Frekvensen vil oppleves som kjempehøy uten at noen egentlig hører seg selv, et problem når man skal spille sammen.

SUBWOOFER, GOD LYD OG LYTTING

I faghjørnet i Dissimilismagasinet nr 4. 2016, anbefales det å søke til et lokale som egner seg best for den musikkjangeren man finner seg i. For mange er dessverre ikke dette et alternativ. Realiteten er snarere at man må tilpasse seg best mulig det lokalet man har til rådighet.

Et godt tips for et hvert øvingslokale er å anskaffe seg en Subwoofer. En «Sub» er en basshøytaler som står på gulvet og spiller kun de dypeste frekvensene, noe som gir en varm bunn til hele lydbildet. Det som skjer når man kun spiller med vanlige høyttalere i et lite rom, er at de prøver å gjengi de dype frekvensene uten at høyttalerne har de tekniske forutsetningene til dette. Da vil de gjengi «uønskede» frekvenser som hopper seg opp i rommet og kan virke ødeleggende for lyden. En sub vil ta seg av denne det dype frekvensområdet, slik at hovedhøyttalerne kun kan ta seg av de midtre og høye frekvensene. Dette vil resultere i renere og mer balansert lyd i rommet. Samtidig vil musikken «føles» mye mer i kroppen grunnet de lave frekvensene «subben» gjengir. Det er noe magisk som skjer i en øvingsituasjon når lyden er balansert og optimal. Samtlige elever og instruktører vil høre alt som foregår, og dette vil igjen føre med seg økt spilleglede, mestringsopplevelser og økt motivasjon. Nettopp dette er jo mye av grunnen for at vi jobber med det vi gjør.

I et øvingslokale vil det være en stor fordel å plassere ut flere høyttalere rundt i rommet, fremfor ett høyttalerpar som spiller kjempehøyt. Kun ett høyttalerpar

gir skjev lytting til musikerne i rommet, i og med de sitter ulikt plassert i forhold til høyttalerne. Det vil ikke bli balanse. Ofte resulterer dette i at man skrur elementer høyere og høyere, siden ikke alle hører seg selv. Da vil rommet «mettes» med lyd, og til slutt vil ingen ha noe definisjon i instrumentlyden sin igjen. Lyden er kjempehøy, men ingen «hører» noen ting!

Ofte blir volumet i et øvingslokale skrudd relativt til trommisen, da dette som regel er det høyeste elementet i en bandsammenheng. Det kan da være en god ting å sette opp akustikkplater bak trommesett for å dempe dette litt. Andre muligheter for å «dempe» trommesett kan være å spille med andre typer trommestikker som visper, bambusstikker eller kjøpe dempeflater til trommene. Dette resulterer da i at det generelle volumet holder seg lavere og rommet vil ikke «mettes» med for høy lyd og uønskede frekvenser.

Andre verktøy for tilrettelegging:

Som nevnt er effekter veldig egnet for god tilrettelegging. Men når selv En-strengs gitaren eller trommesettet blir for utfordrende å spille, hva gjør man da?

SLIDE

Hvis det er snakk om et strengeinstrument, kan en «Slide» være svaret. Dette er et verktøy som settes på fingeren og dras opp og ned på instrumentet. Sammen med effekter som klang og delay gir dette en veldig kul og eksotisk sound. Det er også veldig kult med Distortion/Fuzz. Dette blir sjangerbasert, så det er bare å prøve seg frem. Slide er i alle fall et bra verktøy som kan gjøre det lettere å få frem den kontrollerte lyden som er ønsket. Samtidig låter det bra, og har en egen musikalsk funksjon.

VOLUMPEDAL

En volumpedal styrer som navnet tilsier volumet med en pedal. Veldig greit for å ha kontroll på eleven sitt volum. Men den kan

også brukes som et kreativt og tilrettelagt verktøy. Vår erfaring med gitarister som har lært seg mange grep på en vanlig 5 strengs gitar, er at mange kan streve med rytmikken i høyre hånd. En veldig bra og kreativ måte å bruke volumpedalen på da, er noe man kaller «Swells». Det går ut på at gitaristen slår nedover på strengene kun én gang, samtidig som instruktøren eller eleven selv «fader» lyden inn og ut i en sakte bevegelse med volumpedalen. Dette gir et veldig fint og melodisk uttrykk. Rytmikken i høyrehånden blir ikke lenger en forutsetning for bra resultat.

TROMMEPAD ROLAND SPD-SX

Å spille trommesett kan være utfordrende for koordinasjonen. Et alternativ kan da være en «Trommepad», hvor hver «pad» utgjør én lyd og kan tilpasses etter behov.

Eksempler på bruk og tilnærminger med trommepad:

- Dersom det er vanskelig å slå hardt nok kan sensitiviteten skrues opp på trommeflatene.
- I de tilfeller der et vanlig trommesett blir for stort, gir en trommepad færre elementer og mindre «trommeareal» å forholde seg til.
- En trommepad gir mulighet til kun å spille med hendene. Eksterne trommepads og pedaler kan også kobles på etter ønske.
- Trommepadden har stor variasjon i lydene, og kan modifiseres på PC etter ønske. Skal man spille den nye Kygolåten med skranglete trommesett eller med kule og

– Ring, ring – Hallo? 80-tallet ringte og de vil ha tilbake Keytaren sin! Den får de ikke, for den har funnet sin vei til Dissimilis og er kommet for å bli.

mer sjangerriktig «electro-trommer»?

Ofte blir man litt låst i en «sound» siden instrumentene låter som de gjør, og da blir det som det blir. Trommer setter ofte «atmosfæren» i en låt, derfor gir slike tilrettelegginger nye kreative utgangspunkt til å bevege seg utenfor det låste lydbildet man kanskje har havnet i.

Keytar

En Keytar er en liten synth/keyboard til å ha rundt nakken. Instrumentet har mange bra lyder og muligheter:

- Den er mindre enn et vanlig keyboard, noe som gjør den lettere å spille på.
 - Det kan være kulere for eleven å stå fremme på scenen å spille, enn gjemt bak et instrument i bakgrunnen. Samtidig ser det ofte scenisk bedre ut enn å sitte bak på en krakk.
 - Den inneholder veldig mange bra lyder og er mye rimeligere enn en ordentlig synth av god kvalitet.
 - Inneholder mange muligheter for tilrettelegging, for eksempel en stripe under tangentene, hvor man drar fingeren over, som tilsvarende alle de hvite tangentene. Åpner for mye melodisk tolkning og improvisasjon hvis man spiller i rett toneart, og kan være en mulighet hvis selv trykking på tangenter viser seg å være et problem.
- Denne artikkelen har i sin helhet tatt for seg en del av vår arbeidsmetodikk i tilrettelegging og kvalitetsheving av band. I stedet for å se fysisk problematikk, ser vi heller fysiske løsninger. Hvordan kan vi tilpasse best mulig for hver elev slik at alle får skinne på sitt beste? I møte med fysiske utfordringer hos en elev, kan det være enkelt å la eleven slå på den ene djemben eller ha en rolle i bandet som ikke egentlig har noe

form for musikalsk funksjon. Dette fører oss tilbake til deres musikalske identitet, som jeg skrev om i første artikkel. Uten en reell funksjon i musikken, vil motivasjonen over tid som regel stagnere. God lyd er undervurdert i en undervisningssituasjon. Elevene er tross alt der for å lære, ha det gøy og skape bra musikk. Som musiker selv, kan jeg garantere at når det du spiller låter bra, ja da fremmer det livskvalitet i lange baner.

Jeg vil derfor avslutningsvis oppmuntre og utfordre alle som jobber innenfor tilrettelagt musikk å prøve ut noen av disse tipsene, verktøyene og effektene. Prøv dere frem selv for å få en følelse av det. Utforsk også de forskjellige effektene og verktøyene sammen med elevene. Det er først da man får en følelse av hva som vil gagne elevene, bandet, musikken og hele øvings situasjonen.

PÅ GRENSEN TIL ALLSANG

LINE AUSTRUD-HJELLE
Fagansvarlig Dissimilis Kompetansesenter

I fjor høst startet Dissimilis Kompetansesenter et helt nytt musikktilbud for seniorer og andre voksne med behov for aktivitet på dagtid. Tilbudet «På grensen til allsang» tar sikte på å skape meningsfull aktivitet på dagtid gjennom musikk, felles lunsj og sosialt samvær.

Tekst: **LINE AUSTRUD-HJELLE / LIV BAKKE KVINLOG** Foto: **THOMAS TORHEIM**

Tilbudet startet opp etter initiativ fra Line Austrud-Hjelle, fagansvarlig og instruktør ved Dissimilis Kompetansesenter. Line har utdanning- og erfaringsbakgrunn innen musikk, helse og musikkterapi, og en aktivtørutdanning i bunn. Gjennom denne artikkelen presenterer Line selv tilbudet og håper med dette å inspirere andre til å starte opp liknende tilbud andre steder. Dissimilis Kompetansesenter ønsker gjer-

ne å bistå i prosessen ved å dele erfaringer og sparre om utvikling av tilbudet videre, sier hun.

RETTE TIL DELTAKELSE

I FN-konvensjonen, ratifisert av Norge i 2013, står det skrevet at:

«Mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til å delta i kulturlivet på lik linje med andre. Partene skal treffe hen-

siktsmessige tiltak for å gi mennesker med nedsatt funksjonsevne mulighet til å utvikle seg og utnytte sitt kreative, kunstneriske og intellektuelle potensial, ikke bare av hensyn til seg selv, men også til berikelse for samfunnet¹.»

Denne konvensjonen skal gjenspeiles i Norges lover og virksomheter. Med «På grensen til allsang» ønsker Dissimilis Kompetansesenter å arbeide ytterligere for denne retten. Vi så at mange våre eldste elever ikke hadde tilstrekkelig dagaktivitet. I en alder av ikke mer enn 59 år, mistet de jobben sin, og satt igjen med i beste fall kun to til tre halvdags tilbud på dag- og aktivitetssentre.

Høsten 2016 planla og inviterte Dissimilis Kompetansesenter derfor til tre gratis prøvesamlinger med «På grensen til allsang». Et to-timers møtested på formiddagen, med musikalsk samvær og lunsjfellesskap. Boliger tok kontakt med spørsmål om også deres beboere med multifunksjonshemming kunne komme. De opplevde også mangel på tilstrekkelig aktivitet på dagtid, og vi besluttet at alle skulle få innpass.

Samlingene ble suksess, folk trivdes

godt, og fra Januar 2017 ble «På grensen til allsang» et fast ukentlig Dissimilistilbud for seniorer og andre voksne med behov for aktivitet på dagtid.

ØKT LIVSKVALITET

Det overordnede mål i tilbudet er å fremme økt livskvalitet for deltagerne gjennom fire potensielt sårbare områder for målgruppen; tilhørighet, handlemuligheter, anerkjennelse og verdighet og mening.

Tilhørighet handler om å oppleve å være del av et fellesskap, ha noe fast å gå til, hvor gruppa har en forventning om at nettopp du kommer. Professor Even Ruud understreker denne betydningen frivillige organisasjoner har knyttet til utvikling av sosial kapital, hvor denne sosiale siden regnes for å være den viktigste faktoren i det å oppleve velvære i livet². Elever og foreldre ved Dissimilis forteller også om dette i intervju med vår administrasjonssjef, Silje Ask, i hennes masterstudie³. De beskriver hvordan deltakelsen i Dissimilis er viktig for å oppleve tilhørighet, knytte vennskap og utvikle sosiale nettverk – noe som igjen styrker livskvaliteten deres.

Handlemuligheter, herunder mestrings-

Trivselen på musikktilbudet På Grensen til Allsang er stor.

kompetanse, handler om å erfare at man som individ kan være med å delta musikalsk og sosialt. Få bidra og påvirke. Line leder gruppa alene, i tett samarbeid med deltagere og ledsagere. Den 45 minutter lange musikkstunden består av tydelige rammer, med velkomstsanger og avslut-

ningssang. En komprimert gjennomføringsplan for musikkstunden finnes avslutningsvis i denne artikkelen. Den kan gi et lite overblikk av den konkrete musikalske tilretteleggingen og presenteres for å inspirere andre til å starte opp liknende tilbud andre steder.

Anerkjennelse og verdighet – å bli sett og møtt som likeverdige mennesker, som unik – med rett til å bli respektert. I Ask sine intervjuamtaler med elever og pårørende, ble opplevelser av anerkjennelse og å bli behandlet med verdighet trukket frem som en betydningsfull faktor ved deltakelsen i Dissimilis.

TILSTEDEVÆRELSE OG NÆRHET

I «På grensen til allsang» har vi deltagere med svært ulikt funksjonsnivå. Da blir tilstedeværelsen og den fysiske nærheten ekstra viktig. Som musikalsk leder setter jeg meg nært inntil og er kroppslig tilstede, og ledsagere følger tett opp. Jeg bruker ukulele, tverrfløyte og synger sammen med deltagerens klangteppe av xylofoner, bjeller og klangstaver.

I den andre enden har vi de mer funksjonssterke. En av deltakerne er en mann som gjennom hele sitt voksne liv har spilt trommer i band i regi av Dissimilis. Han har nylig fått sin hverdag endret, med behov for mer dagaktivitet. I «På grensen til allsang» har han sin egen musikalske rolle. Med visper på skarptromme, utgjør han, sammen med meg, husbandet, og han løfter det musikalske uttrykket i gruppa vår til nye høyder. Til glede for seg selv, men i høy grad også oss andre. Dette gir verdighet og anerkjennelse for den han er og det han kan.

Til sist – *meningsdimensjonen*. I følge Ruud dukker opplevelsen av mening opp i de fleste fortellinger om musikkopplevelser. Vi tror at «På grensen til allsang» ikke er noe unntak. Å delta musikalsk i gruppa gir mening, gjennom å være tilstede, bidra og påvirke. Det gir mening gjennom det å være til, være del av en gruppe - og i det å bli anerkjent.

«På grensen til allsang» blir noe som deltagerne har med seg videre i onsdagen og i dagene som følger. Og – det blir noe å glede seg til gjennom helga. Et ukentlig lyspunkt.

¹Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, 2008:26-27. Ratifisert av Norge i 2013.

²Ruud, Even (2005) *Varme øyeblikk. Om musikk, helse og livskvalitet*. Unipub forlag, Oslo.

³Ask, Silje (2016) *Deltakelse og livskvalitet. En kvalitativ studie om betydningen av deltakelse i den frivillige organisasjonen Dissimilis for livskvalitet*. VID vitenskapelige høgskole.

MUSIKALSK TILRETTELEGGING AV «PÅ GRENSEN TIL ALLSANG»

Eksempel på en plan som kan brukes i musikkstunden. Alle instrumenter og sanger kan byttes ut med noe som er tilpasset den enkelte gruppe man jobber med. Planen er kun ment til inspirasjon. Ta kontakt med Dissimilis Kompetansesenter ved spørsmål om hvordan man kan sette opp en plan tilpasset din gruppe. I skjema ser du eksempler på innhold, med nærmere info om hva som valg av musikk, aktivitet og struktur for timen fremmer står i kursiv under hvert punkt

INNHold

Musikalsk intro: Fløyteintro

Fokus. Sette stemning.

Heisang: Hei, alle og velkommen

Bevegelser til. Energi

Fortsettelse hei og velkomstsang: Hei, nå skal vi ha musikk

Bli hilst på ved navn, hver enkelt bli sett

Låt for kontakt med hver enkelt: Du har noe ingen andre har.

Anerkjenn den enkelte, at vi kan lære av hverandre

Eksempel på sanger som fremmer forskjellig fokus og aktiviteter gjennom timen:

Barnas blues, Venner, Hode, skulder kne og tå,
Bevegelser, aktivitetsfremmende-få i gang kroppen. Stadfeste vennskap

Årstidssanger (eksempler for vinter):

Det snør det snør, Jeg snører min sekk, Vi tenner våre lykter,
Fokus årstid - tidsorientering

Aktuelle favoritter (her får deltakerne påvirke med sine ønsker):

Jag trodde englarna fans, Lys og varme, Jeg vil ha en blå ballong, Jeg fikk av min pappa en Teddy, Tanta til Beate.
Bli møtt på preferanser – gjenkjennelse.

Sanger med klangteppe i kvint, eks. D og A:

Fløy en liten blåfugl, Nå skinner sola i vinduskarmen, Ro, ro til fiskeskjær,
Kom skal vi klippe sauen
Gøy med instrumenter!

Instruktør: Ukulele stemt i D, Tverrfløyte

Deltagere: Xylofon, Klangstaver, Maracas, Rytmeegg, og bjeller

Avrundning: Shalala

En mulig siste sang før avslutning – litt humoristisk og oppmuntrende

Faste sanger ved avslutning (gjenkjennelse): De nære ting

Runde av – fokusere mot det nære

FOTO: THOMAS TORHEIM

FOTO: SIGBJØRN NØIDALEN

DANS OG TEATER I TILRETTELAGT KULTURTILBUD

En praktisk-metodisk innføring

Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter vil gjennom tilrettelegging for kunstnerisk utvikling bidra til å ivareta elevenes rettigheter til et aktivt kulturliv. Vårt arbeid og våre aktiviteter er forankret i et verdisyn hvor kvalitet, verdighet og nyskaping står som sentrale verdier, og hvor vi skal tørre å utfordre fordommer og vedtatte sannheter.

Tekst: **CAROLINE MARIE SPROTT/LINE AUSTRUD-HJELLE** Foto: **SIGBJØRN NØIDALEN / THOMAS TORHEIM / HILDE GULBRANDSEN**

Å utvikle fagmateriell og arrangere workshops innen våre kunstneriske fagområder er én viktig del av dette. Denne artikkelen er en bearbeiding av metodemateriellet som ble anvendt på workshops for teater og dans høsten 2018, hvor det ble jobbet med kreative og kunstneriske prosesser relatert til arbeidet med personer med funksjonsnedsettelse.

KROPP OG BEVEGELSE SOM UTGANGSPUNKT

«Everything begins with movement! We teach you to analyze and understand body language and apply it theatrically in your own unique manner. Technique alone is boring.»

Sitatet er hentet fra «The mime school, Amsterdam» sin hjemmeside, hvor artikkelforfatter og dans- og teaterinstruktør, Caroline Marie Sprott, har studert. Ved instituttet undervises i fysisk teater, med utgangspunkt i den enkeltes fysikk og be-

vegelse. Utvikling av fysisk «awareness» og en personlig kunstnerisk stil vektlegges, noe vi ved Kompetansesenteret erfarer som en relevant tilnærming i arbeidet med våre elever med utviklingshemming.

I møte med nedsatte funksjoner, kan nytenkning rundt bevegelse komme helt naturlig. Instruktørene kan bidra til at eleven finner frem til sitt eget unike uttrykk, som kan holde et profesjonelt nivå. Vi kan også være med å forandre tanken om hva en nedsatt funksjon er. En spastisk arm eller autistiske trekk, må ikke være ensbetydende med funksjonshemming. «Hemming» kan i en kunstnerisk kontekst anvendes kreativt og bli uttrykk for noe nytt og personlig, som kan berøre andre strenger i publikum. Verdighet kan på denne måten bli en reell personlig opplevelse, og ikke bare et fint ord på papiret.

METODERELEVANS

Som instruktør er det viktig å finne frem til metoder som gir elevene mulighet til å utvikle forståelse for egen kropp, bevegelse og dans. Øvelser og oppgaver, sammen med veiledning, bør gi rom for bevisstgjøring av kroppens komplekse funksjoner, om hva som er mulig og umulig, og gi kjennskap til egne styrker og utfordringer. Eleven kan gjennom dette utvikle personlige danseferdigheter og et eget teatralisk uttrykk.

IMPROVISASJON

Improvisasjon som metode åpner for utforskning rundt ulike kunstneriske utfordringer. Eleven stimuleres til å arbeide kreativt med kropp og bevegelse og til å ta i bruk eget fysisk potensiale. Innenfor fysisk teater og også samtidsdansen, viskes de tradisjonelle rollene ut (danser, koreograf, regissør, dramaturg, produsent etc).

FOTO: THOMAS TORHEIM

Vi arbeider istedenfor i ulike grupper, hvor ansvaret fordeles. De medvirkende blir del av den større helhet, hvor den enkeltes skapende evner vektlegges både i prosess og resultat. Improvisasjonen kan være veldig fri eller satt under bestemte regler og rammer, og anvendes til:

- Igangsetting av kreativt arbeid
- Utforskning av et fysisk prinsipp/bevegelsesprinsipp
- Å genere et koreografisk materiale
- Metode i arbeidet med komposisjon

De kunstneriske retningene «fysisk teater» og «samtidspanse» har mye til felles, og befinner seg begge i møte mellom dans og teater. Men tilnærmingene har gjerne et ulikt fokus hva angår det teatraliske uttrykket. Man kan si at samtidspansen er mer fysisk orientert, på den måten at den først og fremst forholder seg praktisk til tid og rom. Innen det fysiske teateret trigg

fantasien mer, slik at aktørene får lyst til å uttrykke emosjoner og transformere roller. (Se tips til litteratur sist i artikkelen).

INDIVIDET I DEN KUNSTNERISKE PROSESSEN

Veiledningen og øvelsene tar utgangspunkt i den enkelt elevs ståsted, hvor vi jobber med «individet» og «individet i gruppe» innenfor en kunstnerisk kontekst. Da anvender vi ikke et manus eller en koreografi som skal regisseres eller øves inn, men eksperimenterer oss gjennom de ulike leddene i forestillingsarbeidet, hvor prosess og produkt ofte tar utgangspunkt i aktørenes identiteter, uttrykk og evner. (Govan et al., 2007, s. 6). Når målet er å gi mennesker med utviklingshemming muligheter til å delta i det profesjonelle teateret, blir det sentralt å finne frem til og anvende verktøy som fremmer nettopp dette (creative access).

KUNSTNERISKE VERKTØY

Verktøy eller virkemidler kan tilføre bevegelsene noe nytt og løfte den kunstneriske kvaliteten på selve forestillingen. I arbeidet med mennesker med funksjonsutfordringer, har verktøyene også en viktig funksjon knyttet til det å utforske og finne frem til egne kunstneriske uttrykk, gjennom avgrensninger og «åpninger». For utvikling av en helhetlig komposisjon, kan det jobbes med komplimenterende uttrykksformer som; objekt, musikk og stemme, rekvisitt, scenografi og lys.

Objekter som eksempelvis ball, stoff, tau og dukker kan være et utgangspunkt og en god inngang til arbeidet med kreative prosesser. Vi kan jobbe individuelt, i par eller i grupper, ut fra et tema eller ved å improvisere fritt med objektene. Ofte oppstår det spennende konstallasjoner som kan videreutvikles og utforskes mer i dybden.

Musikk og stemme kan forsterke beve-

gelsen og rytmen i kroppen, og instruktøren kan bruke dette bevisst for å oppnå bevegelseskvaliteter. Rolig musikk kan eksempelvis bidra til å gi fokus og «samle» elever som strever med konsentrasjon og uro. Stemmen brukes ofte til å forsterke bevegelser eller å gi bevegelsene en annen dimensjon.

Kostymer er et virkningsfullt verktøy. Disse kan ha symbolsk mening, skape assosiasjoner og lede til spennende kunstneriske uttrykk. Tyllskjørt kan eksempelvis gi impulser til ballettliknende bevegelser, mens uniformer vekker assosiasjoner som påvirker bevegelses- og handlingsmønster. Kostymer kan også brukes til å bygge ut kroppsdelene, hvor disse setter premisser for bevegelsene, som eksempelvis store kjoler eller for store sko.

Scenografi og lys som utgangspunkt, handler om å gi elevene impulser hvor de kan anvende sin kompetanse til å skape sceniske narrativ. Vi kan velge tema for improvisasjonen eller la scenografien lede elevene. Ofte kan det være lurt å skape et scenerom som underbygger temaet vi skal jobbe med. Ved å bruke musikk, lydspor og gjerne også scenelys, kommer man lett inn i en estetisk modus.

INSTRUKTØR OG REGISSØR

Instruktørens rolle handler om å få frem

den enkeltes talent og uttrykk, hvor verktøy og øvelser anvendes som metode for å finne elevens kraft. Her er det viktig å gi rom for elevenes tanker og ideer, slik at de blir medvirkende i prosessen frem mot et produkt. Regissøren har ansvar for den endelige komposisjonen av det kreative arbeidet, og har det overordnede blikket for hva som skjer på scenen. Dokumentasjon ved bruk av filming og kartleggingsskjema, kan metodisk være nyttig for å videreutvikle det kunstneriske arbeidet.

Løpende kartlegging er viktig for å følge opp eleven best mulig. For å oppnå kunstnerisk utvikling, må instruktøren ha øye for både elevens prestasjon den aktuelle dagen og over tid, og vurdere dette sammen med hvilke øvelser og tilnærminger som ser ut til å fungere bra og mindre bra. Dagsformen kan også variere mye, og må tas hensyn til fra time til time.

KOMPOSISJON

Når man har kommet et stykke i prosessen mot en fremførelse, bør man også sette av tid til gjennomganger og repetisjoner. Komposisjon innebærer å ta valg i forhold til sammensetningen av materialet og komposisjonens elementer; rom, tid og kropp.

Rom er et grunnleggende element, og det er viktig å kjenne til at vi kan skape

«rom i rom», og være bevisst de ulike rommene; det usynlige rommet (som ikke fins, men hvor fantasien får stort spillerom), det faktiske rommet (studio) og rommet til hverandre. Instruktøren bidrar i prosessen med å organisere og ta disse i bruk, og jobber med kroppens flater i møte med de ulike rommene.

Tiden kan være langsom og uthalt eller rask, og skaper spenning i en komposisjon. Etter hvert som arbeidet utvikler seg, er det viktig å gjøre bevisste valg knyttet til hvordan vi forholder oss til tid.

Kroppen handler om «hele deg», og vi som instruktører bidrar til elevenes utvikling av tilstedeværelse og trygghet i egen kropp. Den enkelte har et sett med ferdigheter relatert til uttrykket, hvor en kan utfordres på det å oppnå nye ting, men vi bør også være bevisst elevens fysiske begrensninger og hvilke øvelser som er passende. Variasjon er essensielt og gir alle mulighet til å bidra i den skapende prosessen.

ØVELSER

Vi kan møte ulike behov gjennom forskjellige øvelser; oppvarmingsøvelser, bli kjent/trygghetsøvelser og kreative oppgaver. Alle øvelser kan tilpasses, slik at den enkelte kan ta utgangspunkt i sitt potensial og følger egen læringskurve.

ØVELSER	Gå i rommet 1	Gå i rommet 2	Gå i rommet 3	Isolasjon	Hermegåsa
Oppvarming Styrke, konsentrasjon og bevissthet til egen og andres kropp. Samarbeide, utvikle verktøy og strategier for improvisasjon.	Fokus på kropp; gå med rak, rett rygg, avslappede armer. Føttene møter underlaget.	Fokus på rommet og hverandre; gå og fyll hele rommet uten å støte i hverandre. Avgrens rommet, og lek med størrelser.	Fokus på konsentrasjon; gå i rommet. Ett klapp, frys posisjonen. To klapp, gå igjen.	Bevege én kroppsdelt, holde resten i ro. Fra føtter opp mot hodet. Hvert ledd; rull, bøy, strekk, vri. Bryst-kasse og bekken; side til side eller rulles.	Valgfrie dansebevegelser til musikk. Instruktør begynner med ett eksempel, elevene velger deretter en etter en
ØVELSER	Navn, lyd og bevegelse	Len og løft	Vektfordeling	Lede hverandre	Amøbegjengen
Bli kjent/Trygghet I ny gruppe og gruppe med mange deltakere. Bruk øvelser med fokus på trygghet, gode relasjoner og positive assosiasjoner til performance-arbeidet.	Stå i ring. Etter tur; si navnet og legg på en bevegelse eller en lyd. De andre hermer. Instruktøren starter.	Parvis, rygg mot rygg m hektede albuer. En lener seg forover, den andre etter. Utfør dette frem og tilbake. Den som lener seg bakover, kan etter hvert løfte bena. Krever styrke. Ta stilling til høydeforskjell.	To elever står med en tredje mellom seg, og skyver eleven forsiktig frem og tilbake. Start med at de to som skyver, står veldig nære hverandre. Avstanden økes gradvis.	Parvis, lede den andre i rommet. Først åpne øyne, deretter lukkede. Opplevs det skummelt, kan man øve på å lukke øynene samtidig med andre, før man går i rommet.	Gruppen stiller seg i en klynge, og beveger seg alle samtidig i en klynge, som en amøbe-gjeng. Snu 360 grader eller beveg fra side til side over gulvet.
ØVELSER	Over gulvet	Dyr	Speiling	Speiling	Skulpturer
Kreative øvelser åpner for utforskning og eleven stimuleres til å arbeide kreativt med kropp og bevegelse, og tar i bruk eget fysisk potensial	Fantasi og bevegelse. Instruktør gir instruks; beveg deg som om du var luft, vann, trist, glad, må på do. Beveg deg langs gulvet, på tærne, huk, stående, liggende.	Å arbeide med dyreskikkelser kan være god inngang til en rolle eller bevegelses-sekvens. Valgfrie dyre-bevegelser som oppvarming, eller et gitt dyr ut fra kvaliteten man ønsker på bevegelsen. Bilder og filmer av dyr kan være til hjelp.	Koordinasjon og samarbeid. Fokus på den andre, samtidig som man anvender sin egen kropp. Kan være utfordrende i starten, da enkeltindividet er i et sentrert fokus. Gå forsiktig frem, bruk avstanden mellom personene som en barriere i starten	Parvis tett; én utfører bevegelse, den andre hermer, sakte og nøyaktig. Bytt rolle. Etter hvert, følg intuitivt, uten klar leder. Med avstand; herme avstand, bevegelse og retning. Langs linje; på hver sin side av linje, bevege langs denne linjen, passere andre par.	Parvis/i gruppe, forme og manipulere hverandres kropp. Man kan ligge slapp på gulvet, mens den andre beveger ens armer og bein eller gir verbale instruksjoner. Kan skapes ut fra gitt tema eller forestille en konkret figur. Fin inngang til karakter-utvikling.
Objekter	100%-leken	Krom	Magisk eske	Dans	Fugleflokk
F.eks fjær i hånden eller i en annen kroppsdelt. Beveg uten å miste fjæren. Lek og utfordre. Par-jobbing; plukk opp før fjæren faller i bakken.	Øve på å spille emosjoner, og i ulik styrkegrad. Instruktør angir følelse, f.eks forelsket eller sinna, og følelsen bygger seg gradvis opp til 100% og overspilling.	Eleven teiper sitt eget rom som et spindellev. Oppgave; bevege seg/danse i rommet, uten å berøre teipen, Instruktør kan underveis utfordre til å utforske alle rom, både oppe og nede.	Sitter i ring, med imaginær eske i midten. En og en henter ting fra kassen, viser hva det er, de andre hermer. Variasjon; alle åpner esken og viser en følelse.	Manipuler én til dans ved å skyve lett i en kroppsdelt. Dans med én kroppsdelt. Sitt f.eks på stol og dans kun med armene. Dans fra topp til tå etter musikk. Mål om å bevege seg på så mange måter som mulig.	Gå i samlet flokk, med fokus på kroppens plassering. Utforsk mulighetene; fly lavt, høyt, fort sakte, ta pauser. Variere mellom å fly som flokk og fly alene.

Litteratur

Nedberg & Rygg (1996). Spill uten manus – Teknikker|Formgivning. Gyldendal Norsk Forlag.
 Govan, Nicholson & Normington (2007). Making a Performance – Devising Histories and Contemporary Practices. Routledge.
 Performance-kompendie, Dissimilis Kompetansesenter, Nanna Kathrine Edvardsen
<http://www.atd.ahk.nl/en/theatre-programmes/mime-school/>
<http://www.samtdans.no/studiet/arbeidsform>

SANG OG MUSIKK FOR ALLE

Et tilrettelagt musikktilbud for barn og unge

Tekst: LINE AUSTRUD-HJELLE Foto: STURE VAREIDE / KRAFTTAK FOR SANG

Faghjørnet denne gangen er basert på et metodehefte utviklet i samarbeid med Krafttak for sang.

KRAFTTAK FOR SANG

Krafttak for sang er en samarbeidingsplattform med 23 partnere. Sammen utvikler og gjennomfører de forskningsbaserte kurs, konferanser, fagdager, ressursbanker og programmer. Krafttak for sang er støttet av Kulturdepartementet og har tverrpolitisk støtte for sitt arbeid med å styrke sangtradisjoner og sangglede landet rundt. Dissimilis Norge er en av Krafttak sine 23 partnere.

Les mer om Krafttak på side 14.

Sang og musikk gir livskvalitet

I tilbudet «Sang og musikk for alle» møtes barn med funksjonsnedsettelse og minoritetsbakgrunn sammen med familier og pårørende. Lek og samspill oppstår på tvers av funksjonsnivå og kulturer!

- Et gratis og åpent tilbud, én lørdag i måneden. Varighet: 2 timer
 - Sang, spill på enkle rytme- melodiinstrumenter, lek og dans
 - Enkel servering og sosialt fellesskap
 - Glede, mestring og livskvalitet i fokus!
- Dissimilis ønsker å bidra til flere inkluderende sangtilbud, og ivareta alles rett til et aktivt kulturliv. Per 2019 har vi ett «Sang og musikk for alle»-tilbud i Lørenskog, i samarbeid med kommunen og frivillige, og ett tilbud i Drammen, i samarbeid med Megabandet.

Vil du være med å starte et tilbud der du bor? Ta kontakt!

Før du starter

Dissimilis Kompetansesenter ønsker å senke terskelen for å starte tilrettelagte kulturtilbud. I denne metodiske brosjyren kan du bli inspirert og få konkrete tips og verktøy!

RAMMER FOR «SANG OG MUSIKK FOR ALLE»

- Menneskelige ressurser. To instruktører har ansvar for musikkstunden, mens frivillige bidrar med enkel servering.
- Lokaler. Vi har samarbeid med kommuner, som tilbyr gratis lokaler.
- Instrumenter. Piano/gitar til akkompagnering, enkle rytme- og melodiinstrumenter, myk ball, fallskjerm, utstyr for avspilling av musikk og evt. lydforsterking.
- Økonomi. Vi har gode erfaringer med å søke om prosjektstøtte, samt generelt samarbeid med kommunene.

Med disse rammene på plass, er dere kommet langt. Nå er det tid for å planlegge musikkstunden.

1

Det er hyggelig å hilse på hverandre

Hei-sanger gir en forutsigbar og god start på musikkstunden, og tilbyr mange muligheter.

- Faste rammer som gir trygghet
- Å bli sett gjennom blikk, håndhilsning og bruk av navn
- Informasjon om hvordan deltakerne har det. Instruktørene kan tone seg inn.
- Innbyr til egne initiativ og økt aktivitet, som å tromme, klappe, trampe o.l.
- Et rammeverk for tilpasning; utfordringer, tempo, volum
- Tilhørighet og fellesskap

Du kan gjerne bruke to-tre sanger, ut fra ønskede formål.

- Hei, nå skal vi ha musikk (håndhilsning ved navn)
- Vi sier god dag (eleven hilser tilbake ved å slå på tromma)
- Hei alle, og velkommen hit i dag (med tegn til tale og valg av aktivitet)
- Hei, alle sammen (med tegn til tale og valg av aktivitet)

2

Enkle sanger med bevegelser er bra

Tradisjonelle og nye sanger med bevegelser er morsomt, inkluderende og styrker språket.

Det er viktig å være bevisst hva sangene tilbyr og hvordan de kan tilrettelegges.

- Stimulerer språket og «lurer» hjernen til å snakke
- Bevegelser gjør «sangens verden» tilgjengelig for flere
- Motiverer og gir opplevelser av mestring, glede og fellesskap
- Tilpasses gjennom instruktørens engasjement og ledelse av; tonehøyde, tempo, timing, stemmebruk – og kroppsuttrykk
- Deltakerne kan foreslå sanger, velge sangkort, trekke konkrete fra forundringspose

Sangskatten er stor for ulike aldre og funksjonsnivå.

- Apekatten Bongo Bongo (variasjonsmuligheter, forventning og latter)
- Det var en gang en liten gutt (folketonesang, skaper humor)
- Lille Petter edderkopp (variasjonsmuligheter; bittelille, store, rockepetter)
- En tiger er for diger (morsom, engasjerende)

3

Å spille instrumenter er gøy

Deltakere i våre tilbud viser iver og mestringsglede når de spiller. Djembe, maracas, bjellestav, klangstaver og klangbjeller er enkle å få lyd i og er musikalsk anvendelige.

- Motiverer til deltakelse og inkluderer også dem som ikke synger
- Gjennom instruktørens engasjement og tilpassede utfordringer oppstår;

mestringsfølelse, glede, musikalsk utvikling, økt handleutfoldelse og verdighet

- Sosial kompetanse utvikles ved å gi og ta plass i gruppen
- Instrumentene kan deles ut eller velges av deltakerne

Sangene og melodiene innbyr til ulike lyder, toner og instrumenter.

- Vi er alle sammen ville (rytmeinstrumenter, variasjonsmuligheter)
- Alle spiller instrumenter i dag (rytmeinstrumenter, alle/gruppe/en)
- En her i rommet (valg av instrument, improvisasjon)
- Har du hørt at tromma er forkjølet (tromme etter tur, spenning)
- Når trollmor har lagt sine elleve små troll (kvinter på bjeller/klangstaver)

4

Årstider til inspirasjon

Årstidene er en naturlig del av tilværelsen vår, og det er både inspirerende og hensiktsmessig å variere sanger ut fra tid og vær.

- Bidrar til en rytme, mening og sammenheng i tilværelsen
- Skaper opplevelser av fellesskap og tilhørighet gjennom «her og nå»-fokus
- Gir naturlig variasjon i sangrepertoaret
- Morsomt og lærerikt å synge om sol, regn, vind og snø
- Tramping, klapping og andre kroppsbevegelser passer bra
- Styrker innlæring av sentrale begreper knyttet til års- og høytider.

Det fins mange egnede sanger:

- Blomster små, gule, blå (enkle bevegelser/tegn til tale, vinke til en og en)
- Sol, sol, sol fallera (klapping på lår, variasjonsmuligheter)
- Når bladene de faller ned (håndbevegelser, klapping)
- Det snør, det snør, Vi er små snøgubber (bevegelser)
- På låven sitter nissen, Bjelleklang (dramatisering, bjeller)

5

Populærsanger for enhver smak

Musikkpreferanser er viktig å være bevisst, og erfaringer fra våre åpne musikktilbud viser at det er lurt å ha litt av hvert i bakhånd.

- Alder, funksjonsnivå og kulturbakgrunn påvirker musikksmaken
- Det er fint å spørre deltakere og ledsagere hva de liker
- Avspilling av musikk fra internett kan fungere bra sammen med solosang i mikrofon, samspill på instrumenter og dans
- Bygg også opp et utvalgt repertoar til å synge og spille selv. Dette gir mulighet for tilpasning av; tonehøyde, tempo, intensitet og det «å skinne» alene. Utvalget er stort, men noen sanger er gjengangere.
- Sanger fra Frost, Vaiana, Markus og Martinius, Knutsen og Ludvigsen
- Abba (Dancing Queen, Mamma Mia,

The Winner Takes It All)

- Kaptein Sabeltann (Sjørøverne kommer, Pinkys sang, Langemanns sang)
- BlimE-dansen (årets og eldre versjoner)
- Har du hørt historien om de tre små fisk (favner de fleste)

6

Sanglek og aktivitet til glede og utvikling

Bevegelse og lek er naturlig i samspill med barn og unge, er morsomt og styrker fellesskap, helse og livskvalitet.

- Å gå inn i leken «på ekte» og by på seg selv, motiverer deltakerne og stimulerer til gode samspill
- Intuisjon og variasjon er nøkkelord. Se etter deltakernes egne initiativ, møt disse og tilpass sanglekene og aktivitetene
- Gjennom lek og bevegelse styrkes også de musikalske forutsetningene
- Bruk av fallskjerm og myk ball er enkelt, populært og virkningsfullt
- Sanglek og aktivitet velges ut fra ønskede formål og deltakernes motivasjon.
- Barnas blues (bevegelser, variasjonsmuligheter)
- Karusellen, Nå lager vi et hus, Ute i en søledam, Her sitter vi og ror (sanger til bruk av fallskjerm, variasjonsmuligheter)
- Å kaste ball til hverandre, mens vi sier navnet til «mottaker», er spennende og gir opplevelser av fellesskap og det «å bli sett». En kan også spille musikk til.

7

Det er godt å hvile

Å kunne slappe av, er en viktig ferdighet, og musikk kan fremme avspenning og nye måter å hvile på.

- Rolige sanger og melodier kan senke pulsen
 - Gjennom musikk kan vi berøre, anerkjenne og gi rom for å fordøye inntrykk
 - Instruktørene kan spille for eller sammen med deltakerne.
 - Klangstaver, klangbjeller, stjernedryss, regnstav og rytmeegg fungerer bra
 - Klangteppe av kvinter er enkelt og fint, og inviterer til improvisasjon
 - Spiller du et melodiinstrument, bruk det gjerne
- Erfaringen vår er at mange rolige sanger egner seg godt for hvile.
- Vi sitter her og gynger (bevegelser som beroliger, pauser med forventninger)
 - Bysse- og luller sanger f.eks. Trollmor, Sulla lulla lite gull, Byssa, byssa bånet (tradisjonssanger, kan akkompagneres av kvinter)
 - Autumn leaves (i D-moll med bjeller; Bb, A, G, F, samt rytmeegg)
 - Improvisasjoner over passende akkordrekk/melodier
 - Avspilling av rolige og stemningsfulle sanger

8

En god avslutning er viktig

«Ha-det»-sanger rammer inn og bidrar til en tydelig avslutning med rom for å anerkjenne deltakerne og «se» hver enkelt.

- En til to faste sanger gir forutsigbarhet og fungerer som et sluttsignal
 - Hver enkelt deltaker takkes for at han/hun kom; ved navn, blick og håndtrykk
 - Samler oss og bidrar til å styrke opplevelsen av tilhørighet og fellesskap
 - Kan oppsummere hva vi har gjort i musikkstunden
 - Formidler at vi sees igjen, og er med på å skape trygghet og forventning
- Vi bruker gjerne én fast ha-det sang, eller to sanger med ulike funksjoner.
- Nå må du og jeg si ha det bra (Rolig og fin. Det bør tydeliggjøres at vi nå kun sier «ha det» til musikkstunden, ikke hverandre)
 - Vi sier takk for nå (energi, egnet tekst, takke hver enkelt,)
 - Nå er musikkstunden vår ferdig (oppsummerende, ny forventning)
 - Fantorangens «ha det sang» (kjent for mange barn)

Hva kan Dissimilis bidra med?

WORKSHOPS

Kompetansesenteret tilbyr workshops for utvikling av tilbudet «Sang- og musikk for alle» og andre musikk- og helsegrupper. Vi har også workshops i bandsamspill, teknologisk tilrettelegging, dans og teater.

VEILEDNING

Vi reiser ut og bidrar i oppstartsfasen av nye tilrettelagte tilbud, og veileder inn i allerede eksisterende aktiviteter.

KURSMATERIELL

Anvend denne metodiske brosjyren sammen med lydspor på dissimilis.no. Benytt også våre grunnleggende undervisningsvideoer og fagartikler, eller bestill faghefte og tilretteleggingsmaterieill.

INTERESSEORGANISASJON

Medlemskap i Dissimilis Norge gir mange fordeler; nettverk, medlemsblad, tilgang på søknad om økonomiske midler, kursing fra Kompetansesenteret og rabatt på Dissimilis hjelpemidler og spesialinstrumenter.

PRODUKSJON AV TILRETTELAGTE FORESTILLINGER

PRAKTISKE OMRÅDER – DEL 1

Tekst: **SILJE KRISTINE ASK/MAY BØHREN/LINE AUSTRUD-HJELLE** Foto: **THOMAS TORHEIM**

Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter sin forestilling «Prump – en musikal som stinker!» er inne i siste finpuss. I uke 47 braker det igjen løs på Den Norske Opera & Ballett, hvor Kai Zahl i 2008 satte opp «Jenny – en annerledes opera». Budskapet er klart. Mennesker med utviklingshemming har en naturlig plass på de store scenene, på lik linje med funksjonsfriske. De har noe å bidra med til berikelse for kulturlivet og samfunnet i sin helhet.

Flere steder rundt om i Norge gjøres arbeid i dette øyemed. Dissimilisgrupper, utdanningsinstitusjoner på ulike nivå, kulturskoler og konsert- og operahus setter opp forestillinger hvor aktører med utviklingshemming og andre funksjonsnedsettelse er involvert. Men hvilket arbeid ligger bakom resultatet som presenteres for publikum?

I høsten og vårens faghjørneartikler vil kompetansesenteret forsøke å sette ord på den mangeårige, tause erfaringsbaser-

te kunnskapen vi besitter. Denne første artikkelen vil dreie seg om prosjektstøtemidler og samarbeidet med frivillige, hovedsakelig presentert gjennom erfaringsbeskrivelser. Her blir ingen fasitsvar å hente. Men forhåpentlig kan det være noe til inspirasjon og praktisk nytte i arbeidet du står i.

ET ONA FYR Å SIKTE MOT

Kai Zahl, Dissimilis gründer, våget å tenke stort og satse høyt, og han tok ikke et nei

for et nei. Der hvor han satte sin fot, ble et nei til et tja, og et tja ble til et ja. I boken «Skal vi velge livet» (2011) beskriver imidlertid Zahl seg selv som en liten og redd mann, med lav selvtillit. Likevel banet han vei for Dissimilis. Med pantsettelse i eget hus satte Zahl opp Dissimilis første forestilling «Dissimilis – en annerledes musical» i Oslo Konserthus (1987). Det ble ni utsolgte forestillinger, 1,5 million i overskudd og gode omtaler. 32 år senere, lever hans livsverk videre, og er i vekst.

Har vi noe å lære av Zahl, og hva er «moralen» i historien? Det ville kanskje bli i overkant ellevt og risikofylt om hver og en av oss satte huset vårt i pant. Men kan vi våge å drømme større, hvor vi har et virkelig Ona fyr å sikte mot?

«JA, DE PENGA»

Vi kommer ikke utenom økonomi som én av de sentrale rammene for gjennomføring av store prosjekter. Selv med et betydelig antall frivillige innsatstimer, er penger et middel når det siktes mot positiv synliggjøring, anerkjennelse og likestilling på den kulturelle samfunnsarenaen. Et minimum vedrører fysiske faktorer som utstyr, materiell og lokaler med tilhørende teknikere. For profesjonelle driftere som skoler og kulturskoler, innbefattet kompetansesenteret, tilkommer betydelige lønnskostnader. Amatørdrevne tiltak har i utgangspunktet ikke denne utgiften. Men med blikket festet på Ona fyr, følger gjerne drømmer om lønnet ledelse av prosjektet og instruktører som får betalt for sin kompetanse. Prosjektstøtte er på denne måte relevant for alle produksjoner.

PROSJEKTTILSKUDD = REALISERING AV STORE DRØMMER

Ved gjennomføring av alle store arrangementer søker kompetansesenteret særskilt prosjektstøtte, gjerne ved flere instanser. Tilskuddet legger føringer for prioriteringer og prosjektets omfang, og kan også være avgjørende for om prosjektet i det hele tatt kan realiseres. Søkeprosessen i seg selv er gjerne tid- og ressurskrevende og er å anse som et forprosjekt, og de fleste søkerinstanser vil ha søknaden i hende god tid

før arbeidet med forestillingen går i gang. Å starte søkeprosessen tidlig og skape gode rutiner for søknadsarbeidet er derfor viktig.

Erfaringsmessig gir en grundig research og god utforming av søknaden resultatuttelling, og lønner seg i det lengre løp. Det kan dreie seg om å finne frem til rette søkerinstanser, få god oversikt over planlagt prosjekt, samt annen relevant informasjon, beregne budsjett og utforme selve søknaden. Opparbeidet oversikt og tekstmateriale kan etter hvert gjenbrukes, slik at prosessen med å søke blir noe lettere med tiden. «Piloter» kan også være milepæler på vei mot Ona fyr, hvor en vellykket gjennomføring av pilotprosjektet kan gi argumenter for tildeling av større midler i neste omgang.

DEN RETTE SØKEINSTANSEN

Et søk på nettet viser at det eksisterer et mylder av tilskuddsordninger, og givene er alt fra institusjoner, stiftelser og privatpersoner til kommune og stat. Noen opererer med en eller flere søknadsfrister i løpet av året, mens andre tar imot løpende søknader. En av de mer tidkrevende oppgavene i starten av en søkeprosess er rett og slett å orientere seg i mangfoldet at søkerinstanser. Dette er imidlertid en veldig viktig oppgave, da det å treffe på rett instans kan ha betydning for gjennomslag på søknaden. Her gjelder det å sette seg inn i hvilke tiltak de ulike ordningene støtter og hvilke grupper, mennesker eller organisasjoner de henvender seg til. De fleste støtteordninger har utarbeidet egne vilkår eller retningslinjer som sier noe om dette, samt om hva som ligger til grunn for vurdering av søknader. Det kan være nyttig å lage en

oversikt over aktuelle søkerinstanser og et årshjul med de viktigste fristene. Det kan også være lurt å se litt frem i tid og planlegge hvilke prosjekter det trengs støtte til, og hva som prioriteres hvor og når. En påminnelse i Outlook/kalenderen et par uker før fristen er erfaringsmessig til god hjelp for å systematisere dette arbeidet.

Å UTFORME EN GOD SØKNAD

Selve søknaden skal være så presis som mulig, og på en ryddig og kortfattet måte formidle prosjektet det søkes støtte til. Det bør være lett tilgjengelig for mottakeren å vurdere hensikten med forestillingen, gjennomføringsevnen til søkerne, samt betydningen det har for deltakerne og samfunnet. Hvorfor er akkurat dette prosjektet så viktig at det bør prioriteres i konkurransen mot andre prosjekter?

Vår erfaring er at det er essensielt å presisere og begrunne målet med prosjektet, samt betydningen det kan ha for aktørene, publikum og omverden. Dersom dere tidligere har satt opp forestillinger og fått gode tilbakemeldinger, bør disse være med i søknaden. Publikum, elever og frivilliges beskrivelser av hvordan Dissimilis forestillinger bidrar til et kulturelt mangfold, får erfaringsvis slagkraft i kommende søknader. Bilder er også gode virkemidler.

ET REALISTISK BUDSJETT

De aller fleste søkerinstanser krever et budsjett hvor man presenterer forventede inntekter og kostnader. Søkes det om delfinansiering og ikke fullstøtte, bør det komme frem av budsjettet hvordan det resterende skal finansieres, inkludert om det søkes støtte fra flere instanser. Budsjett-

tet utgjør grunnlaget for regnskapsrapporten som leveres etter fullført prosjekt, og her må store avvik kommenteres og forklares. De estimerte utgiftene bør derfor være så realistiske som mulig. Et realistisk budsjett vil også være til god hjelp for prioriteringer underveis i prosjektet og tydeliggjøre overfor søker instansene at prosjektet er gjennomførbart.

Mal for prosjektbeskrivelse:

1. Tittel
2. Kort beskrivelse av hva det søkes støtte til
3. Om søker/ bakgrunn for prosjektet
4. Mål/hensikt med prosjektet
5. Målgruppe
6. Om prosjektet
7. Fremdriftsplan
8. Budsjett og finansieringsplan

TILSKUDDSPORTALEN ER NYTTIG

Det finnes ikke et komplett register over alle tilskuddsordninger som er aktuelle for frivillige foreninger. Tilskuddsportalen er imidlertid en meget nyttig portal som gir god informasjon om ulike tilskuddsordninger til frivillige som ønsker å gjøre en innsats for kommunens innbyggere. Her finner du siste nytt om tilskudd, tilskuddskatalogen med eksempelvis «kultur» som tema. Det er mulig å hake av for favorittområder og få varsler om tilskuddsordninger og frister. Portalen rommer info om hele 1 500 tilskuddsordninger og har en søkerobot som jobber på nett 24/7 og leter etter tilskudd.

I portalen kan du blant annet

- finne tilskudd som din gruppe/organisasjon kan søke på
- dele informasjon og samarbeide i diskusjonsgrupper
- sende meldinger til andre brukere
- lese nyheter om tilskudd

Før søknaden sendes inn:

- Vurder om dere fyller kriteriene for ordningen.
- Er det en søknadsfrist?
- Hvordan skal søknaden sendes? Søknadsformen kan variere. Det kan være egne skjema med restriksjoner for antall tegn, eller innsendelse i form av standard brev.
- Ha alle dokumenter og opplysninger tilgjengelige før utfylling av skjema om tilskudd. I enkelte portaler er det ikke mulig å lagre kladd, for å fortsette senere.
- Har dere startet prosjektet? Det gis på generell basis ikke tilskudd til prosjekter som allerede er startet.

UVURDERLIG FRIVILLIG INNSATS

En annen sentral ramme for gjennomføring av store prosjekter er «de frivillige» som bidrar med et betydelig antall arbeidstimer. Ildsjeler var primus motor for Dissimilis opprinnelse, og ildsjeler landet over bidrar også i dag for å «holde hjulene i gang». Mange grupper i nettverket Dissimilis Norge driftes av frivillige krefter alene, og selv i store medlemsgrupper som «Megabandet» i Drammen er instruktørene i hovedsak ulønnet arbeidskraft. Nettartikkelen «Drammen trenger Megabandet» i Drammens Tidende (10.11.2017) formidler at det ville kostet kulturskolen

over en million å drifte tilbudet selv. Megabandets pdf-presentasjon for kulturkomiteen i Drammen, også tilgjengelig på nett, synliggjør videre at de gjennom sine 25 år har lagt ned hele 55.000 dugnadstimer.

Øystein Remme, initiativtaker av og ildsjel i Megabandet, er i dag kultur- og ungdomskonsulent i Drammen kommune. Sammen med leder for Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter, Mathias Eckhoff, la han frem de «harde fakta» for Drammen kommune, noe som fra høsten 2017 resulterte i økt kommunetilskudd til «Megabandet» fra kr 86.000,- til kr 300.000,-. Dette for å styrke og lønne den administrative driften, mens instruktørinnsatsen i all hovedsak fremdeles er frivillig drevet.

FRIVILLIGE SOM MEDHJELPERE I STORE OPPSETNINGER

Når aktører skal sette opp store tilrettelagte forestillinger, trengs det frivillige utover instruktørene som bidrar til den daglige driften. Det kan dreie seg om hjelp til produksjon av kostymer og kulisser, matlaging, og ikke minst bidrag med elevene «backstage» under prøveoppsetninger og selve forestillingene. Også her ved kompetansesenteret, som per i dag er en profesjonell drift med lønnet administrasjon og betalte instruktørtimer, er de frivillige medhjelperne svært viktige for å realisere større oppsetninger. På denne måten begrenses kostnadene vesentlig, noe som er en forutsetning for vår gjennomføringsevne.

Ved kompetansesenteret har vi etter hvert et godt etablert nettverk av frivillige, som koordineres av en frivillighetsansvarlig ved administrasjonen. Flere gjennom-

førte store produksjoner har gitt oss en del erfaringer med denne «formen» for frivillighet.

HVEM KAN BIDRA MED HVA?

Det er jo en kjensgjerning at vi mennesker har ulike personligheter og egenskaper. Noen liker og er gode på å bidra rent praktisk, mens andre egner seg godt i direkte samarbeid med elevene. I større oppsetninger er jo også stressfaktoren nærmest uunnngåelig. Når det er avgjørende hvor og når aktørene skal inn på de ulike scenene i forestillingen, så kan det «koke» backstage. Å bli kjent med og ha en tett dialog med de frivillige man har til rådighet er derfor en god investering.

For de som skal bidra direkte med elevene, er det en forutsetning å kjenne til målgruppen. Vi har selv gode erfaringer med hjelp fra foresatte, familie og venner av familiene, i tett samarbeid også med støttekontakter, avlastere, samt ledsagere fra boligene. Som frivillig bak scenen ved forestillinger, kommer man veldig tett innpå elevene, eksempelvis i det å bidra med kostymeskifter, og her kan elevene være veldig ulike. Noen trenger og tåler kanskje hjelpere som snakker litt «strengt» til dem. Andre elever kan lett bli redde og vegre seg og har behov for en mer forsiktig tilnærming.

Frivillige som liker det å bidra praktisk, kan eksempelvis ha ansvar for mat og drikke. Lange dager i arbeid med store forestillinger, krever krefter utover det vanlige. Da er det veldig godt å ha noen omsorgsfulle hjelpere som sørger for tilgjengelig kald drikke, kaffe og eventuelle forfriskninger, samt har et lite øye for at

elevene spiser nisten sin og utfører andre praktiske, nødvendige gjøremål.

EN ANSVARLIG KOORDINATOR

Den frivillige staben med hjelpere trenger en god leder. Her vil det være ulikt om arrangørene har anledning til å ha en lønnet koordinator, eller om også denne personen vil være en frivillig bidragsyter. Men det «å ha en på topp» er etter vår mening viktig for en god gjennomføring av arbeidet bak scenen, som har den totale oversikten og kan bidra til god kommunikasjon hjelpe og elever imellom. Denne personen må være god til selv å beholde roen. Uro og utfordret hendelser smitter fort over på elevene, og det er viktig å kunne opprettholde en bra stemning under gjennomføringen. Som vår elev- og frivillighetskoordinator May Bøhren uttrykker: «Frivillige må komme inn med godt humør og være positive. Det er mye man kan si med et smil om munnen, man kan være streng, med et smil om munnen. Man kan ikke bli sint, da låser det seg for elevene.»

AVSLUTNING

Ressurser i form av økonomiske midler og frivillige ildsjeler er sentralt i produksjonen av store, tilrettelagte forestillinger, og økt kunnskap og god utnyttelse vil muliggjøre enda større drømmer. I neste artikkel vil vi fortsette å dele våre erfaringer knyttet til det praktiske, da med søkelys på logistikken rundt selve øvelsene og forestillingene og en promotering som når publikum.

EXTRASTIFTELSEN BLIR TIL STIFTELSEN DAM

- Den 25. september 2019 ble Extras-tiftelsen gjort om til Stiftelsen Dam.
- Bakgrunnen for dette er at stiftelsen ikke lenger eier Extra-spillet.
- Siden 1. januar 2016 har stiftelsen mottatt 6,4 prosent av overskuddet til alle Norsk tippings spill.

Medlemsfordeler gjennom Dissimilis Norge

- Gjennom medlemskap i Dissimilis Norge får man muligheten til å søke midler hos Stiftelsen Dam i tilknytning til helseprosjekter.
- Stiftelsen Dam har en bred oppfatning av hva helsefremmende arbeid innebærer, og samtlige medlemsgrupper i Dissimilis Norge har gode muligheter for å få bevilget støtte herfra.

Oppfølging i søknadsprosessen

- Som medlemsgruppe i Dissimilis Norge får man oppfølging og veiledning gjennom søknadsprosessen.
- Får man bevilget midler til prosjekter får man også oppfølging med rapportering i henhold til Stiftelsen Dam sine retningslinjer.

Søknadsfrister

- Frist for innsending av søknad til stiftelsen Dam er 15. mars og 15. september kl. 15.
- Ved stor pågang vil Dissimilis Norge også ha en intern søknadsfrist.
- Tildeling av midler gjøres kjent henholdsvis 15. juni og 15. desember kl. 13.

For mer informasjon se dam.no, eller ta kontakt med Dissimilis Norge på post@dissimilis.no.

Kilder:
Jensen, Ingebrigt Steen (2007), «Ona fyr. For deg som vil lykkes sammen med andre.» Dinamo forlag, Oslo.
Zahl, Kai (2011). «Skal vi velge livet?» Juritzen forlag, Oslo.
Nettartikkel «Drammen trenger Megabandet» <https://www.dt.no/meninger/politikk-og-samfunn/drammen/drammen-trenger-megabandet/o/5-57-763700>
Megbandet sin Pdf-presentasjon for kulturkomiteen i Drammen <https://www.drammen.kommune.no/globalassets/4.-megabandet-presentasjon-for-kulturkomiteen.2.docx-1.pdf>

Tilleggsressurser:
Frivillig.no – En nasjonal oppslagstavle der frivillige organisasjoner kan legge ut oppdrag de ønsker frivillige til. Kulturskolebanken.no – Verktøykasse for kulturskoleproduksjoner
Gran, Anne-Britt; Gjærum, Rikke Gürgens (2019). «Teaterbransjen: delbransjer, organisering og finansiering.» Universitetsforlaget, Oslo

PRODUKSJON AV TILRETTELAGTE FORESTILLINGER

PRAKTISKE OMRÅDER – DEL 2

Tekst: LINE AUSTRUD-HJELLE/HILDE GULBRANDSEN/CHRISTIAN GATHE Foto: THOMAS TORHEIM

I en serie på fire faghjørneartikler setter Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter søkelys på produksjon av forestillinger sammen med elever som har funksjonsutfordringer. Gjennom artiklene forsøker vi å formidle mangeårig taus, erfaringsbasert kunnskap. Til bevisstgjøring og styrking av eget arbeid, og forhåpentlig til inspirasjon for andre som jobber med samme målgruppe.

Første artikkel handlet om prosjektstøtte og samarbeidet med frivillige, og hvordan disse ressursene kan bidra til å realisere store drømmer. I dette faghjørnet tar vi for oss andre praktiske sider ved planlegging og gjennomføring av forestillingene, og beskriver erfaringer knyttet til logistikk, informasjon og promotering.

TID SOM RAMMEFAKTOR

En side ved tilværelsen som «griper inn» i alt vi foretar oss, er tiden. I menneskets historie er det skrevet mye klokt om «tid» i ordtak og dikt, artikler og bøker. Men hvem kan sies å ha virkelig grep om den?

«Tid» er i høyeste grad av betydning når vi planlegger og gjennomfører forestillinger. Sammen med faktorer som økonomi, lokalitet, elever og instruktører, er tiden å regne som en sentral rammefaktor med noe «endelig» over seg. Hvem har vel ikke erfart tidsfristenes dobbeltansikt, med en angitt dato som kan oppleves både fryktinngytende og befriende om hverandre. Den lineære tidsregningen er en ramme for de kreative arbeidsprosessene, som langt fra er kun lineære i sin form. I dette spennet ligger muligheter for både gode, men også mindre gode opplevelser.

Kompetansesenteret har i tre tiår stått for produksjoner i form av juleforestillinger, opera og musikaler. God tidsplanlegging, som tar hensyn til det lange og det korte løpet, er noe vi stadig jobber med. Det kan være utfordrende å sette en realistisk sluttdato, som ivaretar både de kunstneriske og menneskelige behovene side om side.

EN LOGISK LOGISTIKK

Logistikk handler om å «planlegge, administrere og organisere» (1) og kan sees som et verktøy i gjennomføringen av en god produksjon på flere plan. Det kan dreie seg om utvikling av fremdriftsplaner, kontakt med eksterne hva angår lokaler og utstyr, planlegging av de interne, løpende øvelsene og logistikk helt ned på detaljnivå knyttet til enkeltelevers behov. Noen områder av prosjektet bør avklares tidlig, i samsvar med budsjettet (jfr. første artikkel i serien).

Langsiktige logistiske avklaringer

1. På hvilken scene eller arena skal forestillingen spilles? Hva er ønskelig, mulig og tjenlig for akkurat denne oppsetningen?

Kontakt med aktuelle spillesteder opprettes og tekniske sider som scene, lyd, lys og ev. tilhørende teknikere sjekkes ut. I god

tid, gjerne ett til to år i forkant, er det viktig å avklare spilleplass og datoer for forestillingen/e.

2. Hvilke og hvor mange aktører er aktuelle for deltagelse i forestillingen?

Ledelse og instruktører bør i dialoger med elever og pårørende i samarbeid komme frem til dette. Denne prosessen, som gjerne er tidkrevende, foregår muntlig og gjennom skriftlige forespørsler. De aktuelle elevene og deres pårørende forberedes på at deltagelse i forestillingsarbeidet krever en stor innsats og forplikter til å møte på øvelser og forestillinger.

3. Hvilke instruktører trengs og er tilgjengelige til forestillingsarbeidet?

Her er det naturlig at instruktører som har ukentlige elevtimer, blir med. Samtidig er det viktig at prosjektledelsen har en oversikt på de totale kunstneriske og menneskelige ressursene. Hvem kan bidra med hva?

4. Hvordan skal det øves mot forestillingen? Når og hvor skal det legges inn ekstraøvelser?

At tid ofte er en knapphetsressurs, er godt kjent. For elever i vår målgruppe, som har fysiske og kognitive utfordringer, må det beregnes ekstra tid til fysisk forflytning, så vel som utarbeiding og innøvelse av kreative scener. Planlegging på lang sikt er derfor ekstra viktig for å bidra til gode prosesser og et best mulig sluttresultat.

Ved Kompetansesenteret erfarer vi det hensiktsmessig med ukentlige øvelser, gjerne i ordinære elevtimer, kombinert med ekstra sceneøvelser andre ukedager og kvelder. I tillegg arrangerer vi camper i noen helger, samt i uker hvor det ikke er ordinær undervisning. Langsiktige planer formidles gjennom semesterplanen til alle involverte og i prosjektets fremdriftsplan. Detaljavklaring av innhold for den enkelte camp utvikles etterhvert som produksjonen fremskrider, og informasjon blir gitt ut så raskt det foreligger.

FORBEREDENDE SCENEARBEID

Å leie seg inn i kultur- og scenehus er veldig kostbart, og tilgang til «scenen» har Kompetansesenteret en-tre dager i forkant av en oppsetning. Til noen av øvelsescampene og våre siste gjennomkjøringer leier vi derfor rimeligere store lokaler, som eksempelvis en gymsal på en skole. Dersom det ikke er

en scene der, eller denne er for liten, tapes «scenen» på gulvet i den store salen, og et mest mulig reelt miljø etableres. Bandet plasseres i bakkant av «scenen» og elevene har sin sitteplass «backstage». Vi øver på inn- og utganger, som om vi var i forestillingshuset.

TEKNISK SCENEARBEID

Når man jobber med forestillinger av denne størrelsen, er det viktig å få teknikken på plass. Dette er for å kvalitetssikre det kunstneriske, men også for å lage en trygg atmosfære for alle involverte. Kontakt med husteknikerne på stedet må opprettes, og fysiske møter kan være en stor fordel for å unngå misforståelser. Ønsker og muligheter for lys og lyd kommuniseres, og sammen finner man frem til hva som er gangbart for denne konkrete forestillingen. Oversiktige planer og konkrete avtaler må skriftliggjøres og overholdes av begge parter.

Teknisk Rider: Hva trengs av mikrofoner og lyd generelt for å oppnå god lyd ut til publikum? Hva trengs for å få til tjenlig lyd på scenen, slik at aktørene kan gjennomføre best mulig? Gode tekniske løsninger på scenen påvirker fremførelsen og hva som «går over scenekanten».

Teknisk Plan: Husets teknikere trenger en detaljert og oversiktlig teknisk plan, scene for scene. Her må det gå frem hvem som har hvilken mygg og når den skal være aktivert, samt hvilke av bandets instrumenter som skal være aktivert i hvilken scene og på hvilke sanger. Det må avklares og testes ut hva som skal høres i den enkelte monitor. Ønsket lyssetting scene for scene må også fremgå, og utvikles sammen med husets teknikere.

Kjøreplaner: God informasjonsflyt er generelt viktig, og aktuelle kjøreplaner på oversikts- og detaljnivå utarbeides og formidles til alle involverte. Aktuell informasjon kan være; møtetider, plan for opp- og nedrigg, hvem skal øve på hvilke «scener» hvor og når, tid for lydsjekk, samt detaljoversikt som viser involverte i hver «scene» med inn- og utganger. En kjøreplan som viser oppmøte- og slutt-tider sendes per mail så tidlig som mulig og minimum to uker før, slik at det blir forutsigbart for alle. For elevenes del er ofte et stort «apparat» involvert, med pårørende, boligpersonale, taxitransport og andre støttespillere, som sammen trenger tid til å legge sin logistikk.

Aktuelle planer bør også henges opp på veggene «backstage», slik at de er synlige for alle involverte. Under selve forestillingene er det «stort trøkk», med ekstra nerver. Oversiktlige lister kan dempe dette, og

gi best mulig forutsetning for gjennomføringer som gir gode opplevelser.

BAK SCENEN

Som arrangør er det viktig å gjøre seg godt kjent i lokalene i scenehuset og tilrettelegge for aktørene som medvirker. Garderobrommene er ofte små og ligger langt unna scenen, og disse møter erfaringsmessig ikke våre behov. Kompetansesenteret anvender derfor gjerne rommet like bak scenen, som er romsligere og har sin naturlige nærhet til sceneområdet. Rommet innredes i «soner» hvor aktører som skal inn i like scener og/eller fungerer godt sammen, sitter i et felles område. Hver elev har sin stol merket med sitt navn, og denne fungerer som fast tilholdssted gjennom forestillingsdagene. Elever som har behov for ytterligere ro, får tildelt mer skjermede sitteplasser.

I «oppholdsrommet», hvor det er lytt ut til scenen, er det viktig å legge til rette for god stemning og generell ro. Sammen med noen pårørende, har ansatte og frivillige «sine» elevgrupper som de følger opp. Arbeidsoppgaver er alt fra å bidra til kostymeskifter og klargjøring for aktuell scene, til det å ha et lite øye for at de får drukket, spist og utført andre nødvendige praktiske gjøremål.

Barna som er med i oppsetningen, får tildelt et rom lengre unna sceneområdet som gir mulighet for aktivitetsbasert ventetid, med hyggelig prat og lek. Som hoved-

regel har hvert barn med egen ledsager som kjenner barnet godt og er ansvarlig utenom «scenetiden». Kompetansesenteret har gjerne to ansatte som er sammen med gruppen, med ansvar for informasjonsflyt, oppfølging av barna inn- og ut av scener, samt er medaktører i scener sammen med barn.

EN VELLYKKET PROMOTERING

Uten publikum, ingen forestilling. Promotering er derfor viktig helt fra starten av produksjonen til forestillingen er oppe og går. Ønsker vi å nå ut til et allment publikum og løfte forestillingen til nye høyder, er det viktig også å ha en plan for markedsføring.

PROMOTERINGSKANALER

I dagens mettede informasjonssamfunn, er det essensielt å nå gjennom med det vi vil promotere. Sosiale medier er den mest opplagte kanalen, og noe vi vil gi tips på. Men først vil vi slå et slag for andre ikke så «moderne» fremgangsmåter, som vi har god erfaring med.

Flyere og plakater engasjerer alle involverte i forestillingen, og kan spres til «kjente og kjære» og nå tilfeldige på butikksentre og kollektivknutepunkt. E-poster er fortsatt en effektiv markedsføringskanal på nett. Send til pårørende, venner, skoler, arbeidsplasser, bibliotek, kulturskoler, kirker, tilrettelagte boliger og andre aktører

i lokalsamfunnet. Finn gjerne bedrifter som brenner ekstra for din organisasjon, send ut en pressemelding eller inviter lokalavisen o.l for å få økt publisitet. Legg ut informasjon på nettsiden til gruppen eller organisasjonen eller opprett en gratis side som interesserte kan lese mer om forestillingen som promoterer.

#DELE EVENT

Sosiale medier som Facebook, Instagram, Twitter og SnapChat er alle egnede kanaler for økt synlighet og engasjement. Bruk gjerne flere kanaler for større rekkevidde. Vår erfaring er at Facebook er best egnet for promotering av det konkrete eventet, mens de tre andre sosiale mediene er bra til formidling av «øyeblikkene». Dokumenter også under og etter forestillingen, og få gjerne kommentarer fra publikum og aktører.

Med knappe ressurser, er det kanskje ikke så lett å se for seg hvordan man skal få det til, men et sted må man begynne. En praktisk start kan være å finne frem til én hovedansvarlig, og legge promotering inn som et punkt ved hvert prosjektmøte. I møtene kan alle bidra med innspill og inspirasjon, slik at den som har ansvaret ikke blir sittende helt alene. Det er også viktig at alle involverte medarbeidere er orientert, og bidrar med å oversende bilder, videoer og rapporter fra øvelser til promoteringsansvarlig.

KOMMUNIKASJONSMÅL

- Informere
- Inspirere
- Engasjere
- Produktutvikling (spør folk og få svar)
- Kunnskapsdeling (visste du at...)

Samme «frø» kan fortelles på flere måter

- Tro mot kjerneverdier
- Hverdagskommunikasjon – ekte, menneskelig
(det polerte havner gjerne i reklameboksen, som folk skroller over...)
- Godt innhold og færre innlegg, men likevel en viss hyppighet
- Bilder/illustrasjoner og videoer (husk bildetillatelse)
- Video i høydeformat
- Hvem kan involveres til å skape innhold?

Sjekkliste

- Hvor mange følgere nådde vi? (stoppet opp en viss tid)
- Hvor mange greide vi å engasjere? (likes, delinger, kommentarer)

Kompetansesenteret har ved flere anledninger deltatt på gratis eller rimelige kurs i hvordan promotere i sosiale medier, og det kan virkelig anbefales. Her har vi fått inspirasjon og mange praktiske tips. Ovenfor deler vi noen hovedpunkter.

AVSLUTNING

En avgjørende del av den totale produksjonen av en forestilling handler om å «ha orden» på de praktiske sidene. Med tiden som ramme, blir det viktig å ha en tydelig og effektiv logistikk, god informasjonsflyt og en markedsføring som når ut. I de to neste faghjørneartiklene står det kunstneriske for tur, og vi skal se på hvordan Kompetansesenteret arbeider frem det som presenteres på scenen for publikum.

Kilder:

(1) <https://no.wikipedia.org/wiki/Logistikk>

(2) Promotering i sosiale medier etter inspirasjon fra kurs i regi av:

Astrid Valen-Utvik (valen-utvik.no), Voksenopplæringsforbundet (vofo.no), Frivillig.no

Tilleggsressurs:

Kulturskolebanken.no – Verktøykasse for kulturskoleproduksjoner

PRODUKSJON AV TILRETTELAGTE FORESTILLINGER

FRA IDE TIL FORESTILLING – DEL 3

Tekst: **LARS TINGELSTAD** Foto: **THOMAS TORHEIM**

I en serie på fire faghjørneartikler setter Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter søkelys på produksjon av forestillinger sammen med elever som har funksjonsutfordringer. Gjennom artiklene forsøker vi å formidle mangeårig taus, erfaringsbasert kunnskap. Til bevisstgjøring og styrking av eget arbeid, og forhåpentlig til inspirasjon for andre som jobber med samme målgruppe.

Dette er den tredje artikkelen i en serie på fire. I første artikkel forsøkte man å gi et innblikk i hvilke muligheter en har når det gjelder å søke midler til større oppsetninger. I andre artikkel har man siktet seg mer inn mot de praktiske tingene som dukker opp i forbindelse med en slik produksjon: herunder ting som logistikk, teknikk (lyd, lys, scenografi, bl.a), spillested, og hvem man har til rådighet (elever, instruktører og scenepersonell). I denne delen skal vi forsøke å legge det praktiske til side, for å se nærmere på det kunstneriske – hvordan utarbeide en ide.

FRA IDE TIL FORESTILLING

Når man skal gjøre om en enkel ide til en hel forestilling, kan det være nyttig å la de overnevnte punktene hvile litt. Ofte handler det om å tørre å tenke stort, og «glemme» at det finnes enkelte utfordringer når det gjelder å sy sammen et prosjekt på størrelse med for eksempel «Prump -en musikal som stinker», som denne artikkelen tar utgangspunkt i. Prosjektet hadde om lag 70 involverte aktører, både interne aktører og profesjonelle skuespillere som ble hentet inn. Målet med forestillingen var hele tiden at det skulle være et samarbeid på tvers av funksjonaliteter, samtidig som vi forsøkte å skape noe som like gjerne kunne vært laget på et profesjonelt teater.

Sentrale spørsmål i starten av en slik prosess kan være: Hvorfor ønsker man å lage en slik forestilling? Hva vil man fortelle? Hvor lang skal forestillingen være? Hvem ønsker man å nå ut til? Hvordan får

man elevene til å skinne, og ikke minst, hva er elevene opptatt av? Flere av de nevnte punktene kommer vi tilbake til senere i artikkelen.

Så, hvorfor ønsker man å lage en slik forestilling, og hvorfor akkurat operaen?

Vi opplever at våre elever har et stort uttrykksbehov, men at de ikke alltid har så mange kanaler hvor de kan nå ut. Derfor blir det vår jobb å skape arenaer hvor de kan uttrykke seg. Et mål for oss i Dissimilis er at elevene skal kunne oppleve mestring, vekst, verdighet og livskvalitet gjennom aktivitet, både på et kunstnerisk plan, men også i relasjon med andre.

Vi hadde alltid en drøm om å spille forestillingen på en stor scene, men det var ingen selvfølge å få spilletid i operaen. Så hvorfor søkte vi oss inn akkurat der? Igjen så handlet det om å tørre å tenke den umulige tanken. Det handlet om å vise både elever, foreldre/foresatte, og ikke minst, bevilgende myndigheter at vi har trua. Da vi formidlet beskjeden om at vi hadde fått en uke med spilletid i operaen, mente noen at det var litt galskap og at vi hadde for liten tid til forberedelser. Noen lurte også på hvordan det ville være mulig å gjøre en forestilling med så mange aktører. Det som imidlertid har slått oss i ettertid, er at ingen tvilte på at vi hadde noe der å gjøre.

Vi ønsket å produsere en forestilling som tar opp allmenngyldige temaer som opp- tar og berører oss alle. En forestilling som understreker likhetene hos oss mennesker, i stedet for forskjellene. Når alt kommer til alt, har vi alle et behov for å bli sett, hørt,

verdsatt og elsket. I promoteringsarbeidet forsøkte man, i tillegg til «heiagjengen», å nå ut til et publikum som ikke hadde sett Dissimilis tidligere. Målgruppen var mennesker i alle aldre, selv om den ikke ble lagt opp som en typisk barneforestilling. I vår søken etter nytt publikum, tok vi kontakt med folkehøyskoler, bedrifter og diverse lag og foreninger.

MANUSARBEID/PROSESS

Når det gjaldt manus, bestemte vi oss for å lage noe helt nytt. Det hadde nok gått raskere å bruke noe som var skrevet fra før, men samtidig ville dette gitt mindre spillerom for å utvikle noe som passet hver enkelt elev. Ved individuell tilpasning legger man til rette for at hver enkelt kan gjøre noe som kommer over scenekanten, og som gir følelse av mestring. I starten av prosessen forsøkte vi oss på å skrive ut scenene, men erfarte raskt at det kunne være utfordrende for noen av elevene å lære ferdigskrevet manus utenat. Som et resultat av dette, ble vi nødt til å omstille oss. Vi laget da en ramme for hva vi ønsket å fortelle i forestillingen, som en rød tråd fra start til slutt, og enkle skisser av hvert scenebilde. Deretter lekte vi frem ting (innenfor rammene) sammen med elevene. Gjennom denne type lek/improvisasjon dukket det opp mange nye ideer fra både elever og instruktører, og det gav en god pekepinn på hva elevene «kicker» på. Når man arbeider på denne måten kan det være lurt å ha en deadline for når manuset skal være ferdig, og at man underveis i prosessen låser det

Vår erfaring har flere ganger vist at det kan være lettere å fortelle noe gjennom en sangtekst, enn i dialoger eller monologer.

som blir improvisert frem og begynner å øve på det. Som nevnt i de tidligere artiklene, er tid alltid en avgjørende faktor. Dette gjelder i høyeste grad også for denne delen av arbeidet. Derfor måtte vi også underveis i prosessen legge gode ideer døde og inngå noen kompromisser. Rett og slett for å komme i mål med sluttproduktet.

TILRETTELEGGING

Mange ulike behov krever god tilrettelegging. Vi har sett noen eksempler på tilrettelegging, men da dette stadig er et aktuelt tema, er det fint å luften å andre erfaringer med tilrettelegging også. Det kan være vanskelig å gjøre alle til lags, men vi forsøker å imøtekomme ulike behov etter beste evne. Fra uka i operaen kan vi for eksempel nevne at vi disponerte ekstra rom til de elever som kunne få behov å trekke seg litt tilbake, sørget for at det alltid var tilgjengelig frukt og drikke og opererte med tyde-

lige planer og rammer. Rent praktisk lagde vi sittegrupper bak scenen, og delte elevene inn i grupper som hver fikk sin gruppeansvarlig i form av en frivillig. På den måten fikk både vi og elevene bedre oversikt. Det var mange barn med i forestillingen, og vi forsøkte hele tiden å tilrettelegge øvelsene slik at barna ikke trengte å være der lenger enn nødvendig. En måte å gjøre dette på var organisere dagene slik at scenene som barna var med i ble gjennomgått først, slik at de kunne reise hjem tidligere. Vi hadde også flere frivillige som fulgte opp barna og sørget for deres ve og vel. God hjelp fra rutinerte frivillige var av stor betydning for ivaretagelse og praktisk tilrettelegging for den enkelte.

Sceneteknisk erfarte vi at enkelte hadde utfordringer med å orientere seg på en stor scene. Løsningen på dette var å ta i bruk fysiske holdepunkter i scenerommet. En del av prosessen var derfor å implementere dis-

se holdepunktene inn i scenografien, slik at de var organiserte med tanke på forestillingen som helhet. På denne måten ble scenografien et slags «usynlig» hjelpemiddel.

LÅTVALG

Det er mange hensyn å ta når man skal velge låter. Hovedfokuset bør være på hvem som skal synge sangene. Toneart er en viktig del av tilretteleggingen, samtidig som det er lurt å ta utgangspunkt i noe elevene interesserer seg for. Vi forsøker alltid å finne låter som utøverne kan «bære», og som bygger på de sterke sidene til den eller de som skal fremføre sangen. Samtidig skal låtene også underbygge trekkene ved karakteren som blir gestaltet. Vi prøvde hele veien å finne låter som fortalte noe i seg selv, men som også var med på drive handlingen videre. Vår erfaring har flere ganger vist at det kan være lettere å fortelle noe gjennom en sangtekst, enn i dialoger eller monologer.

BRUKE PUBLIKUMS FORVENTNINGER MOT DEM

Det er dessverre fremdeles slik at vi møter fordommer der ute. Enkelte har en klar oppfatning av hva som er mulig (eller kanskje retttere sagt umulig) å få til med våre elever. I Dissimilis forsøker vi å snu litt på det, og har gjennom årenes løp lært at det ligger enorme muligheter i disse forvent-

ningene om hva mennesker kan og ikke kan. Når vi greier å gi kontekst til det elevene skal presentere, har vi gang på gang sett hvilken gjennomslagskraft det kan ha. Det er det uslipte, «uperfekte», det unike, nakne og ærlige som skaper magien i møte med publikum.

HVA LANDET VI PÅ?

Vi endte opp med en forestilling som var løselig basert på et Shrek-univers. Dette universet var spekket med eventyrfigurer, og gav derfor mange muligheter når det gjaldt å finne karakterer/ figurer som passet til hver enkelt av våre elever. Det ble en musikalkomedie, som også hadde rom for alvor, hvor vi forsøkte å ta utgangspunkt i dagens mediebilde. På denne måten fikk også våre elever muligheten til å mene noe om det samfunnet de lever i. Det ingen grunn til at ikke vi skal være like vågale i tematikken som på et profesjonelt teater. Gjennom å sette opp en forestilling har vi en unik mulighet til å sette fingeren på det som skjer rundt oss og kanskje starte en debatt. Når man tar sjansen på å utfordre publikum, er det viktig å ta høyde for uenighet. Det vil alltid være ulike meninger om hva som er innafor og ikke, og det er helt greit, så lenge man våger å ta diskusjonen.

Prump -en musikal som stinker endte opp med å bli en forestilling som varte hal-

vannen time. Det gav ikke plass til at alle skulle få et eget solonummer, men det var heller ikke formålet denne gangen. Det er, som sagt, viktig at alle får arenaer å uttrykke seg på, men alle kan ikke gjøre alt alltid. I forestillingen deltok elever som vi mente var klar for å være på en så stor scene. På forhånd ble det informert om at de som ønsket å være med var forpliktet til å sette av tid til øvinger, både på senteret og hjemme. I tillegg hadde vi også felles øvelseshelger og en hel uke i operaen med øvinger og forestillinger. Hvis man skal sette opp en forestilling som er på høyden med det som er på et profesjonelt teater, så må man også stille visse krav til aktørene. Vi mener at dette er en måte å ta elevene på alvor. Hvis man greier å finne balansen mellom trygghet og noe å strekke seg etter, så er sjansen stor får å oppleve vekst og mestring.

ERFARINGER VI SITTE IGJEN MED

I enden av en slik produksjon er det fint å spørre seg hva som har vært bra, og hva som kunne vært gjort annerledes. Når det gjelder det siste, så ser man at planlegging og gode rutiner aldri kan stresses nok. Man kan også bedre informasjonsflyt i forhold til manus og sanger, slik at alle har det de skal i tide. Som nevnt i en av de tidligere artiklene, er det å ha nok tid uvurderlig. Vi var i utgangspunktet klar over at tiden ville bli knapp, men vi har vært prisgitt at de

som har vært involvert i prosessen har vært villig til å gjøre det beste ut av det.

På den positive siden har vi fått masse gode tilbakemeldinger fra publikummere i alle aldre. Det har også vært veldig gøy å følge elevenes utvikling. Gjennom prosessen har elevene blitt utfordret, og har utfordret seg selv, både når det gjelder sceneskredd, nervøsitet og prestasjoner. Gjennom deres tilbakemeldinger har vi fått høre vi om gode opplever av mestring, og har sett at enkelte utstråler en ervervet trygghet. Elevene forteller også om nye venner og sterkere bånd til hverandre. Og når noen elever uttrykker «jeg er skuespiller jeg nå», så føler jeg at man langt på vei har lyktes med noe av intensjonen vi hadde med å sette opp forestillingen. For når alt kommer til at er vi mennesker mer enn en diagnose, eller en funksjon – vi er mennesker.

FRA IDÉ TIL FORESTILLING

Vi satte oss ned med Mathias Eckhoff, daglig leder for Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter og visjonæren bak «Prump -en musikal som stinker», for å ta del i hans betraktninger rundt det kunstneriske arbeidet og den kreative prosessen som ligger bak en slik forestilling. Dette er siste artikkel i en serie på fire om prosessen rundt oppsetningen.

Tekst: **DISSIMILIS** Foto: **THOMAS TORHEIM**

Hvorfor ville du som daglig og kunstnerisk leder for Dissimilis sette opp forestillingen «Prump -en musikal som stinker»?

– Det er vanskelig å besvare uten å bli litt opprørt, men erkennende. Men samtidig tenker jeg at det er viktig at jeg tillater meg å være det av og til.

På Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter snakker vi hele tiden om at vi skal ha kvalitet i det vi gjør, at vi skal utfordre elevene, oss selv og omverdenen, og at vi skal våge å være nyskapende og forhå-

pentligvis skape verdighet og mening til alle involverte.

Hva vil det si i praksis?

– Vel, for meg betyr det at når vi skal lage en forestilling bør vi prøve å ta utgangspunkt i den verden vi lever i. Hva vi og våre elever er opptatt av, hva som berører oss. Og at vi må prøve å skape noe som kommuniserer på tvers av funksjonalitet, det vil si noe som er felles og kan treffe ALLE mennesker. At vi må løfte blikket utover den nære «familien» og

heiagjengen vi har, og ikke bruke deres velvilje som en krykke, men tørre å gå ut i et scenisk landskap som kan utfordre og til og med provosere litt.

Og det er ikke enkelt i all den tid vi ikke er et profesjonelt scenehus eller har ressurser i form av tid eller penger som tilsier at vi skal kunne ha ambisjoner som at vår forestilling «like gjerne kunne vært spilt på Nationaltheatret»!

Så hvordan realiserer man et slik prosjekt under Dissimilis' forutsetninger?

– Dissimilis har i alle år blitt båret frem av ildsjeler som har turt å tenke utenfor boksen. Som har tatt sjanser og pushet grensene for hva elevene kan, og ikke minst omverdenens oppfatning av hva vi skal og bør gjøre.

I en verden med stadig mer polariserte meningsfronter defineres vi mennesker gjerne som INNE eller UTE, det er OSS eller DE ANDRE, vi er MED eller MOT. Det gjør at vi fort kan møte oss selv i døren, da de aller fleste av oss nok er langt mer transsynte og fordomsfulle enn vi liker å innrømme. Og dessverre ofte langt mindre nysgjerrige og rause enn store deler av samfunnet har godt av.

Derfor er det så viktig at også vi i Dissimilis kan få til det som andre kunstinstusjoner gjerne gjør, nemlig ta opp kontroversielle temaer og rette søkelyset mot krefter som vi stilltiende og blindt aksepterer. Og som dermed kan bidra til å undergrave vårt menneskesyn og samfunnsprosjekt som helhet.

Hvordan falt valget på en musikalkomedie?

– Vi satt i en lunsjpause og luftet tanke på hva slags forestilling som kunne involvere flest mulig elever og samtidig være en type forestilling som kunne tas i en kunstnerisk retning som omverdenen ikke forventet av oss.

For å få til det ønsket vi å skape et scenisk univers som kunne romme alt mellom himmel og jord, og vi begynte å diskutere SHREK og hvordan historiene der har flere lag som gjør dem underholdende for både barn og voksne samtidig. Slik treffer de et bredere publikum. Dessuten bruker de kjente eventyrfigurer, populærkulturelle fenomener og sanger om hverandre, noe som skaper gjenkjennelse og gjør det lett å hekte seg på historien. Og vi tenkte at dette er virkemidler som kan egne seg godt i til vårt formål.

Jeg hadde et ønske om at forestillingen skulle være et komisk skråblikk på samfunnet og kreftene som rører seg i det. Jeg ville tøyne grensen mellom fiksjon og fakta, tørre å ta noen sjanser både med tanke på form og tematikk. Med alvorlige undertoner ønsket jeg at vi skulle harseleere med grunnleggende drifter og følelser, og hva vi mennesker drømmer om, samt å reflektere litt over hva som skjer når løgn og selvbedrag tar overhånd.

Og jeg ønsket at både vi og publikum skulle le. MYE!

Nå er humor en krevende form, spesi-

elt med tanke på timing og at den er så individuell. Men den gir også stort rom for lek og utfoldelse. Og midt i alvor som skjer rundt om i verden, er det befriende å kunne tulle. Så jeg ønsket at vi skulle lage en tidsaktuell, humoristisk og eventyrlig reise som alle kunne kjenne seg igjen i. I større eller mindre grad, og på ulikt plan.

Det høres veldig ambisiøst ut. Hva slags virkemidler brukte du og dere for å få til dette?

– Da jeg gikk på teaterhøyskole i England jobbet vi både med de store klassikerne og nyskrevet dramatik, vi jobbet tradisjonelt og vi jobbet alternativt. Vi gjorde blant annet et stykke som heter «Hitler Danser» hvor vi hadde en ekstremt åpen prosess, der vi ikke fikk et låst manus, men fikk oppgaver, lekte og testet ut ting veldig lenge før vi landet på det som til slutt ble forestillingens form tett opptil visning. En type semiimprovisert arbeidsform som kan ligne på hva filmkamerne Lars Von Trier og Mike Leigh er kjent for. Hvor historien og narrativet vokser frem sammen med aktørene.

Da vi satt opp Limbo var det i stor grad en slik oppgavebasert prosess og det var ikke nødvendigvis noe alle var komfortable med. Og da snakker jeg primært om instruktørene. Til tross for det skal de jammen ha for at de byr på seg selv og står i prosessen likevel. For elevene er det gjerne mindre problematisk, og har tvert imot ofte vist seg som et egnet verktøy for å komme litt under overflaten og se hva som bor i dem, av interesser, drømmer og talent.

Rent praktisk vil det si at helheten blir brutt ned i spesifikke oppgaver som instruktørene får utdelt og frihet til å forme innenfor gitte rammer, og så er det min oppgave som regissør å sy disse delene sammen til en helhet som skal «komme over scenekanten».

Hva vil det si å "komme over scenekanten"?

– Noen syns sikkert at jeg snakker i overkant mye om at ting skal «komme over scenekanten». Med det mener jeg at det kommuniseres. At publikum dras inn i handlingen og at den drives fremover. Derfor er jeg opptatt av å tørre å stille krav til elevene. For meg er dette en måte å vise at vi tar dem på alvor. Vårt overordnede mål er at elevene skal skinne. At de skal testes samtidig som at de skal mestre det de gjør. Det er en balansegang, men alltid med ambisjon at de skal få gjøre sitt beste. Det betyr at vi må strekke strikken litt og i det lengste tørre å tilpasse ting.

INFO

Prump – en musikal som stinker

- En musikalkomedie av og med Dissimilis Nasjonale Kompetansesenter
- Første gang presentert i Bærum Kulturhus april 2018
- Videreutviklet for Den Norske Opera & Ballet, hvor den ble spilt for 4 fullsatte saler i november 2019.
- Dette er den siste av totalt fire artikler som tar for seg veien fra en ide til en stor oppsetning.

Både ved å endre på det som sies, formen og å gi ting kontekst som gjør at det spiller. Det skrevne ord er annerledes enn det muntlige.

Når vi sitter og skriver manus, har vi en tanke om hvordan det skal bli. Så oppdager vi under prøver at ting blir helt annerledes. Kanskje klarer ikke elevene å si replikkene sine slik at de driver handling. Eller vi oppdager at sangen de synger ikke passer inn i helheten, eller ikke formidler det som var tenkt. Da må vi tilbake til skrivestua og skrive om. Samtidig er det viktig å være åpne for deres bidrag. Og med så mange aktører som vi hadde med i «Prump», hadde vi mange «åpenbaringer» underveis, og det ble mange slike runder.

Denne typen prosess kan, for de som ikke er vant til det, tidvis være veeldig utfordrende.

Den tester tillitten. Man må stole på at man tenker på elevenes beste, men akseptere at det kan bringe med et element av stress. Og man må stole på at man kommer i mål. Samtidig gir den oss rom til å forme forestillingen etter elevene, og akkurat det var helt avgjørende for at forestillingen fikk såpass flyt og sammenheng som den fikk til slutt i Operaen.

Vi begynner jo å få litt erfaring på dette og for meg er det klart at vi kommer lenger på denne måten etter å ha sett på hvordan ting ble gjort de første årene jeg var på Dissimilis.

Hvordan ble historien til?

– Vi snakket med elevene, hadde workshops/camper hvor vi lekte og im-

Utrolig at ikke dette får mer oppmerksomhet. Er jo helt på linje eller bedre enn hva man kan oppleve på Det Norske eller de andre taterne. Publikum

proviserte og prøvde ut ting på tvers av elevenes vanlige grupper å finne ut hvem som kunne hva, hva de var opptatt av, hva de mente og ikke minst med tanke på hva som var i fokus i mediene underveis i skriveprosessen.

– Vi hadde behov for en skurk og vi følte at det kontinuerlig kom frem så mye drøyt, rart og navlebeskuende forkvaklet fra Donald Trump i mediene at vi raskt bestemte oss for å bygge vår karakter PRUMP på ham. Han ble til en laktosein-

Definitivt originalt og godt spisset puls på dagsaktuelle samfunns-scenarioer Publikum

tolerant eiendomsmogul som valset over alt og alle for å oppfylle sin drøm om verdensherredømme.

Det måtte nødvendigvis bety at humoren ville bli i overkant fargerik og frodig for noen, men hele tiden basert på hva Trump selv sa og gjorde i mediene. Vi bestemte oss for å tørre å gå så langt ut i svingen som man kunne oppleve på feks «Book of Mormon» på Det Norske Teater og den ganske friske satiren der. Vi tenkte vi også måtte ha noen helter vi kunne følge, og som kom i klammeri med PRUMP så historien fikk en grunnleggende konflikt og kunne drives fremover. Deretter bygget vi ut resten av karaktergalleriet basert på ting kom frem i timene og campene våre.

Fortell hvordan dere brukte musikk som virkemiddel i forestillingen?

– Det går igjen tilbake til hva vi følte den enkelte elev gjorde best og at SHREK-formen åpner opp for nær sagt alle mulig

sjangere. Vi skrev norske tekster til populære sanger fra popverdenen, kjente musikkaler og tegnefilmer. Vi opplever at når vi sammen med våre elever finner sanger de liker og som passer deres stemme, og får til at de kan være personlige samtidig som teksten gis kontekst, så kan det spille fletta av selv de beste sangerne Norge har å by på. Gang på gang opplever vi magien som gir gåsehud og som får tilhørerne til å begynne å gråte og virkelig føle på noe ekte.

Musikk gir også en ramme og en form som skaper trygghet for elevene og er et viktig virkemiddel for å drive handling.

Litt som en Disneyfilm hvor en har en enkel historie på toppen, men en litt dypere mening for de voksne Publikum

Hvorfor valgte du å hente inn profesjonelle aktører?

– Det er flere grunner til det. For det første opplever vi gjerne at elevene syntes

det er artig og litt stas. Men jeg tenker også at det sanne mangfold best representeres ved at man har såkalt «funksjonsfriske» og våre elever som likeverdige partnere på scenen, hvor de befolker samme univers med de samme utfordringene, drømmene og lengslene. At det viser at mennesker er mennesker. At det kan skape en trygghet og er utviklende for elvene å ha med profesjonelle fagfolk. Dessuten kan det ha den effekten at vi når flere og får et utvidet nedslagsfelt og økt synlighet når vi har med oss kjente artister.

Denne gangen hadde vi blant andre med oss de fantastiske Nysirkusaktørene Kompani TO i to scener som først og fremst involverte vår elev Stian Mørk. Der hadde Stian valgt sang, improvisert frem et scenario og selv valgt karakter som vi så ga en funksjon i stykket og bygget handling rundt. Og den scenen synes jeg ble veldig kul og virkningsfull. Det er et veldig godt eksempel på hva denne litt spesielle prosessen kan gi rom for.

Veldig bra blanding av elever, instruktører og profesjonelle

Publikum

I den første oppsetningen av «Prump-en musikal som stinker» hadde du selv rollen som Prump. Hvorfor valgte du selv å spille den rollen?

– Det var en nødløsning. Jeg ville egentlig ikke ha noen rolle i dette stykke, da det er en vanskelig kombinasjon å både være på scenen som skuespiller og se ting utenfra som regissør. Vi hadde to skuespillere som dessverre måtte trekke seg på grunn av helseproblemer og så ble tiden knapp og jeg måtte hoppe inn. Fordelen var at jeg kjente stoffet, men det er ikke akkurat gunstig med tanke på å ha det eksterne blikket på forestillingen.

Men i våre forestillinger må man være forberedt på at hva som helst kan skje. Epileptiske anfall, elever som vandrer avgårde eller plutselig ikke vil være med m.m. Og behovet for improvisasjon kan ofte bli ubehagelig stort for etablerte skuespillere som er vant til å jobbe under profesjonelle forhold. Så sånn sett, med min etter hvert lange bakgrunn i Dissimilis, kan jeg fungere som en effektiv

avleder når det oppstår uforutsettheter og glipper som publikum helst ikke skal få med seg.

Hvordan var responsen fra publikum?

– Gjennomgående var den ekstremt positiv og på en måte som opplevdes genuin. Vi nådde et publikum som vi vanligvis ikke gjør og det er klart det er rørende med til dels panegyriske positive tilbakemeldinger. Ikke minst på grepene vi hadde tatt for å utvikle forestillingen, stramme opp og tydeliggjøre historien fra den første versjonen som ble satt opp i Bærum Kulturhus til runde nummer to i Den Norske Opera.

Men vi opplevde også enkelte tilbakemeldinger på at tematikken opplevdes for drøy og at den snakket over hodene på noen av de medvirkende. Jeg hadde kanskje håpet å få litt flere kritikere på banen og gjerne skape litt blest med tanke på tematikk, form og humor da mitt stille ønske var å provosere frem noen diskusjoner jeg håpet kunne være fruktbare med tanke på om hva som er innafor for akkurat vår brukergruppe.

Jeg var i sjokk etter forestillingen og vurderte faktisk å dra datteren min ut av Dissimilis straks".

Publikum

Det er jo noen etiske dilemmaer som dukker opp i kjølvannet og jeg tror at det er viktig at vi alle utfordres på slikt.

Hele skolen min elsket det så mye, du aner ikke. Beste vi har sett! Drit bra!

Charlotte Skovdahl, hip hop linjen, Follo folkehøyskole

Hva var de største forventede utfordringene?

– Sånne prosjekter er galskap da vi ikke er et profesjonelt teaterhus, og med den veldig begrensede prøvetiden vi har sammen. Og ikke minst med tanke på hvor mange som er involvert på scenen. Vi har ikke egne kostyme- og rekvisittavdelinger. Ikke eget verksted med scenograf og håndverkere. Vi har ikke nok tid sammen med elevene på scenen, og dette er en ekstra stor utfordring da overgangen fra øvingsrom til å stå på en scene kan være overveldende for mange av elevene. Kommunikasjon kan være krevende når så mange er involvert. Og det er ikke alltid at folk forstår viktigheten at ting leveres til avtalt tid, eller omfanget av det som blir bedt om. Det er ikke alle som er like vant til å jobbe med store forestillinger eller denne arbeidsformen, så da kan det være vanskelig å se de store linjene og det er mye som skal læres på kort tid.

Hva var de største uventede utfordringene?

– Ofte er det små ting som vi ikke engang har vurdert som en potensiell utfordring som kan gjøre at det stopper helt opp. Samtidig som ting vi tenker kan bli utfordrende, går lett som en lek. Eksempelvis hadde vi to elever som i siste liten måtte komme inn fra scenen på motsatt side. Og vi tenkte: hvordan skal dette gå? Men så, etter én gjennomgang går de inn på rett tid selv og rett til sine tapede plasser, uten problemer. Det er ofte vi som instruktører og hjelpere som er avhengig av full kontroll og lager stress for oss selv, mens elevene er gode på å ta ting som de kommer og å innrette seg.

Hva er fordelene med slike prosjekter og hvorfor bør man gjøre dem fra tid til annen?

– Å ha gjennomført et slikt prosjekt øker selvfølelsen hos elevene og gir dem en stemme som når utenfor korridorene på Emma Hjort. De oppøver et profesjonelt håndverk, og de føler seg sett og hørt. Samtidig gir den unik kompetanse internt i organisasjonen.

– Å ha gått gjennom hele prosessen rundt en slik forestilling sammen, bygger et helt unikt samhold blant de involverte, og skaper et miljø som tør, vil og kan. Og sist, men ikke minst tenker jeg at allmenheten får øynene opp for hva som er mulig.